

[PROXECTO DE MELLORA DO PATRIMONIO CULTURAL E DA
SEGURIDADE DAS PERSOAS NAS PARROQUIAS DE PARAÑOS,
SANTA MARIÑA DE COVELO E SAN SALVADOR DE PRADO, NO
CONCELLO DE COVELO]

PROMOTOR

CONCELLO DE COVELO

Praza do Mestre Cerviño, 36872

Covelo (PO)

0. Ficha técnica

- **Denominación:** Proxecto de mellora do patrimonio cultural e da seguridade das persoas nas parroquias de Paraños, Santa Mariña de Covelo e San Salvador de Prado (Covelo)

- **Localización:** Camiño das Medeliñas (As Medelas, Paraños); vías públicas de acceso ao Santuario da Santa Cruz, Igrexa de Santa Mariña e Capela de San Bieito de Pazos (Santa Mariña de Covelo); espazo libre municipal situado ao Oeste da Igrexa de San Salvador de Prado, na parroquia homónima

- **Tipo de actuación:** restauradora, posta en valor e mellora da seguridade dos peóns

- **Prazo de execución:** 60 días

- **Coordinación e redacción do proxecto:** Eduardo Breogán Nieto (historiador da arte, arqueólogo e máster en xestión integral do patrimonio cultural pola USC¹)

- **Promotor:** Concello de Covelo. Praza do Mestre Cerviño, 36872
Covelo (PO)

¹ Universidade de Santiago de Compostela

Índice

Antecedentes

1. O Concello de Covelo

2. Acción 1: Limpeza e rehabilitación das Almiñas da Casa das Brasileiras na parroquia de Paraños

Antecedentes

2.1.- A PARROQUIA DE PARAÑOS

2.2.- AS ALMIÑAS DA CASA DAS BRASILEIRAS

2.3.- PLANEAMENTO DA INTERVENCIÓN

2.3.1. Obxecto

2.3.2. Plano de actuación

2.3.3. Metodoloxía

2.4. MEDIOS HUMANOS E PRAZO DE EXECUCIÓN

2.5.- ORZAMENTO

2.6.- BIBLIOGRAFÍA

2.7.- FOTOGRAFÍAS

2.8.- PLANOS

3. Acción nº 2_ Sinalización interpretativa do Santuario de Baldomar, igrexa de Sta Mariña e capela de San Bieito de Pazos, na parroquia de Santa Mariña de Covelo

Antecedentes

3.1.- A PARROQUIA DE SANTA MARIÑA DE COVELO

3.2.- PATRIMONIO CULTURAL A SINALIZAR

3.3.- PLANEAMENTO DA INTERVENCIÓN

3.3.1. Obxecto da actuación

3.3.2. Descrición do modelo de atril

3.3.3. Materiais

3.3.4. Dimensións e ergonomía

3.3.5. Tipo de ancoraxe

3.3.6. Cimentación

3.3.7. Implantación no terreo

3.3.8. Accesibilidade

3.3.9. Durabilidade e resistencia

3.3.10. Mantemento

3.3.11. Número de unidades

3.3.12. Conclusión

3.4.- ORZAMENTO

3.5.- PLANOS

4. Acción 3: Mellora da seguridade dun espazo libre situado ao oeste da igrexa de San Salvador de Prado

4.1. Obxecto da actuación

4.2. Estado actual

4.3. Descrición da solución proposta

4.4. Medicións

4.5. Orzamento estimado

4.6. Criterios técnicos e patrimoniais

4.7. Varanda metálica a instalar

4.8. Cruceiro de San Salvador de Prado

4.9. Conclusións

4.10. Fotografías

4.11. Planos

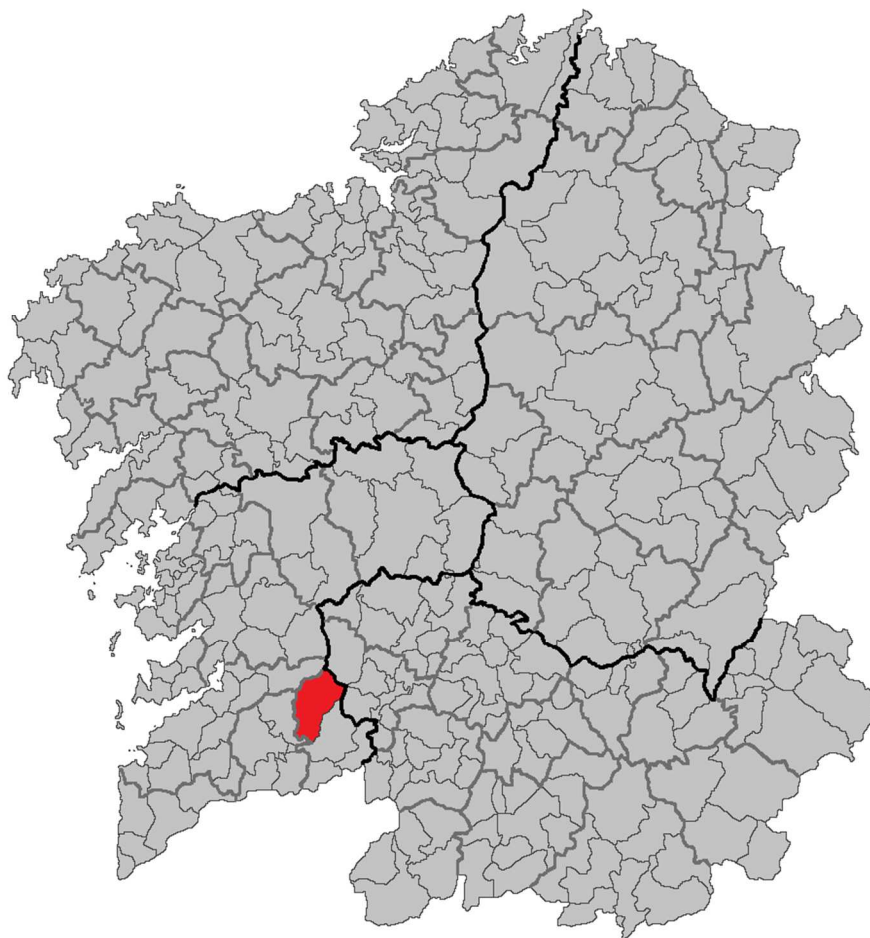
Antecedentes

Redactamos o presente **proxecto** por encargo do sr. Alcalde do Concello de Covelo, que consta de **tres accións diferenciadas** a desenvolver en tres parroquias diferentes do mesmo municipio: Paraños, Santa Mariña de Covelo e San Salvador de Prado.

- a) Así, os traballos a levar a cabo na **parroquia de Paraños (Acción nº 1)** perseguen restaurar un dos seus **petos de ánimas ou almiñas**, o da **Casa das Brasileiras**, situado no Camiño das Medeliñas, en concreto nas coord. UTM 550232; 4673015. Na actualidade este ben cultural, de propiedade municipal, perdeu a súa verticalidade, polo que resulta necesario recuperala a fin de garantir a súa conservación.
- b) Os traballos a levar a cabo na **parroquia de Santa Mariña de Covelo (Acción nº 2)** procuran poñer en valor desde o punto de vista turístico tres dos seus bens culturais máis destacados: o **Santuario da Santa Cruz de Baldomar, a Igrexa de Santa Mariña e a Capela de San Bieito de Pazos**. O Concello de Covelo pretende instalar no viario municipal que dá acceso a estes tres bens culturais, todos eles de propiedade municipal, unha serie de paneis interpretativos de alta calidade que favorezan a súa interpretación por parte das persoas que nos visitan, o que contribuirá a reforzar o turismo cultural do noso municipio.
- c) Por último, na **parroquia de San Salvador de Prado** levarase a cabo a terceira das accións (**Acción nº 3**) que forman parte do presente proxecto, que procura mellorar a seguridade dun espazo libre situado que linda coa **igreja parroquial homónima**. Esta parcela municipal, duns 100 m², está soportado por un muro de contención que o separa do adro deste templo; na actualidade este muro carece dunha varanda de protección que evite a caída accidental das persoas usuarias no adro, algo que pretendemos corrixir coa execución dunha serie de medidas (completar a coroación do muro e instalación dunha varanda metálica de seguridade) que se detallan máis adiante.

1.- O CONCELLO DE COVELO

Municipio situado ao sur da provincia de Pontevedra, pertencente á comarca da Paradanta e á diocese de Tui-Vigo. Limita ao norte cos concellos de Fornelos de Montes e o ourensán de Avión, ao sur cos da Cañiza e Mondariz, ao leste de novo co da Cañiza e cos ourensáns de Avión e Melón e ao oeste outra vez co de Mondariz. Forman o termo as parroquias de Barcia de Mera (San Martiño), Campo (Santa María), Casteláns (Santo Estevo), Covelo (Santa Mariña), Fofe (San Miguel), Godóns (Santa María), A Graña (San Bernabeu), A Lamosa (San Bartolomeu), Maceira (San Salvador), Paraños (Santa María), O Piñeiro (San Xoán), Prado (San Salvador), Prado de Canda (Santiago) e Santiago de Covelo (Santiago). Ten unha extensión de 125 quilómetros cadrados e unha poboación de 2.415 habitantes (IGE 2026). A capital municipal, que radica na localidade de Santiago de Covelo, e dista 68 quilómetros de Pontevedra, 30 de Vigo e 122 de Santiago de Compostela.

Situación do concello de Covelo nun mapa administrativo de Galicia

Relevo

As terras de Covelo esténdense polo sector meridional da dorsal galega, onde as serras se ramifican e adquiren unha maior mobilidade. Na súa orografía contrastan os vales profundos e os ríos numerosos coas montañas escarpadas. Como consecuencia da fracturación do terreo e do seu basculamento posterior, poden diferenciarse varios niveis de achandamento cun gran desenvolvemento da superficie superior, sobre a que permanecen cembas residuais. Acada as súas cotas máis elevadas ao nordeste, na serra do Faro de Avión, co pico Faro de Avión (1.155 metros) que constitúe o punto máis alto de toda a provincia e o segundo da dorsal galega, tralo Faro de Chantada, e que está situado no territorio da parroquia de Prado. Igualmente que a veciña serra do Suído -os seus somotes chegan ata o norte deste concello cunha altitude de 940 metros aproximadamente- ten forma de planicie erosionada, cuberta por matagueiras de uces e toxos. Ao longo do límite setentrional esténdense os montes de Suarquiña (985 metros), O Lombo da Serra (974), A Chan da Lama (957) e Bidueiros (946). O relevo diminúe de altitude e suavízase a medida que descende cara ao sur, con superficies moi erosionadas onde se pode observar un panorama agreste. A altura máxima deste sector rexístrase no límite da parroquia da Lamosa coas terras da Cañiza e correspóndese co Alto de Montouto (948 metros). As paisaxes esgrevias das serras do Suído e do Faro de Avión contrastan coa riqueza e coa fecundidade das depresións e das fragas das zonas baixas.

Esta estrutura xeomorfolóxica desenvólvese sobre rochas graníticas e metamórficas de tipo xistoso, a maioría de orixe herciniana. As formas resultantes, moi pesadas e voluminosas nos niveis superiores, aparecen fortemente degradadas nos inferiores. A rede fluvial, con dirección norte-sur debido á tectónica, escava profundamente o terreo.

Dende o punto de vista edafolóxico, os chans do concello amosan distintos graos de evolución, sobre todo en función do relevo. Nos sectores de maior pendente e máis erosionados, os solos, de escasa profundidade, clasifícanse como protorránker. Xeralmente, nos cumios das montañas e nas súas ladeiras atópanse os de tipo ránker húmido, cun horizonte orgánico variable. Segundo o estado de desintegración química, presentan forma de ránker pardo, nos somotes onde o desnivel aínda é considerable, e de ránker dístrico, nos picos. Nas superficies chás

predomina a terra parda húmida, propia desta zona, rica en materia orgánica, moi ácida e con cascallos de cuarzo nas súas capas superiores.

Clima

Os datos termopluviométricos rexistrados no termo encádrano nunha subrexión fitoclimática atlántica europea ou marítima de montaña, na que se poden distinguir matices en función da gradación altitudinal. A precipitación anual adoita superar os 2.000 milímetros, que na súa maior parte corresponden ás estacións do inverno e da primavera, nas que se obtén, respectivamente, o 36% e o 34% da auga. No verán recóllese tan só o 8% do total, aínda que isto non provoca unha seca acusada no solo. A abundancia de chuvias está en relación co efecto de pantalla que exercen as serras que bordean o concello e coa influencia das correntes húmidas do suroeste procedentes do océano, pois tan só 30 quilómetros o separan de Covelo. A altitude favorece, ademais, un aumento da amplitude térmica como consecuencia da rigurosidade dos invernos, sobre todo nas terras máis altas, fronte aos veráns cálidos. A orografía accidentada produce un cambio progresivo das temperaturas. A media anual oscila en torno ós 13°C; as máximas acádanse nos meses de xullo e agosto, que superan os 23°C; e as mínimas en decembro e xaneiro, que ás veces non chegan ós 5°C. A media estival sitúase nos 18°C e a invernál, ao redor dos 6°C.

Hidrografía

A rede hidrográfica organízase en torno ao curso alto do río Tea, que nace no cume Faro de Avión e recolle a auga dos somontes da serra. É un dos afluentes do Miño pola marxe dereita. Realiza un percorrido de dirección norte-sur, perpendicular ó do colector, e acomódase a unha liña de fractura encaixada que divide en diagonal o territorio municipal. Os seus tributarios máis importantes -Bo, Ponte Pardellas, Pequeno, Xabriña e Caraño- presentan leitos curtos, que nalgúns ocasións salvan desniveis considerables que aumentan a súa capacidade erosiva.

Vexetación

A mobilidade da orografía inflúe tamén na estratificación da flora. A vexetación natural espállase maiormente polos sectores máis elevados que, en xeral, coinciden coa parte nororiental do termo. Correspóndese coa landa atlántica,

derivada da degradación de formacións arbóreas preexistentes, e pode aparecer asociada a pasteiros. Nos sectores con solos máis evolucionados áchanse matagueiras de leguminosas e no resto abundan as ericáceas. En conxunto, as principais especies son o toxo, o breixo, a xesta negra, a carqueixa e a árgoma. A vexetación clímax, escasa, localízase nos sectores de maior pendente, pouco aptos para a agricultura, e componse de carballos e cerqueiros, que non chegan a ocupar o 4% da superficie municipal. Ao longo dos cursos de auga aparece a flora de ribeira, sobre todo amieiros e bidueiros.

As principais especies forestais son o piñeiro marítimo ou galego, que forma masas puras ou se asocia ao carballo e ao eucalipto, e ocasionalmente o piñeiro insignie e o silvestre. No val ao carón do río Tea perduran algúns exemplos de bosques formados principalmente por carballos e outras árbores caducifolias autóctonas (amieiros e freixos). Estas fragas, declaradas espazo natural en réxime de protección especial desde 1997, están entre as máis extensas e mellor conservadas de Galicia. Constitúen un corredor ecolóxico que facilita o desprazamento e a comunicación das distintas especies animais nunha paisaxe bastante hostil dominada polas plantacións de eucaliptos, os cultivos agrícolas, as poboacións e as estradas.

Fauna

No tocante á variedade faunística, sobresaen dous hábitats principais dentro do territorio do concello: as fragas do Tea e os montes da serra do Faro de Avión. No primeiro destacan as especies piscícolas como a lamprea, a boga de río e o salmón; neste espazo poden observarse tamén algúns exemplares de xabaril, corzo, lontra, andoriña, gabián e gato montés. No segundo, cómpre salientar a presenza do lobo, que deambula polos somotes abertos.

Demografía

Ao longo do século XX mantívose unha tendencia xeral regresiva na dinámica evolutiva da poboación de Covelo, se ben poden distinguirse matices nos distintos períodos intercensuais, pois nas décadas dos 30 e 60 percibiuse un incremento moderado. As principais causas da mingua durante os primeiros trinta anos da centuria radican nunhas taxas de emigración elevadas, que lles afectaron principalmente aos máis novos, que se dirixían aos países latinoamericanos ou ás

áreas urbanas próximas, en especial a Vigo. A intensidade deste éxodo contrarrestouse coa forte medra natural da época, de aí que a perda fose suave e que se evitase un despoboamento maior. Durante a Guerra Civil e nos anos posteriores a ela pecháronse as fronteiras para as saídas legais do país, o que provocou unha crecenza demográfica. A poboación situábase, en 1940, nos niveis de principios do século (6.861 habitantes). En troques, nos vinte anos seguintes rexistrouse un descenso do 9%, debido a unha nova corrente migratoria cara aos países europeos máis industrializados e cara ás cidades galegas e españolas máis desenvolvidas. No período 1960-70, o municipio experimentou un notable aumento, posiblemente polo retorno dalgúns emigrantes e pola interrupción das saídas. Deste xeito, o concello acadou o seu máximo no ano 1970, 7.738 habitantes. Dende entón a taxa media de saldo vexetativo interanual acentuou a perda ao subir do -2 por mil. Como resultado, anotouse o mínimo do século no ano 1991, cando os habitantes do concello se cifraban en 4.230. Esa dinámica demográfica de signo negativo é consecuencia dunha taxa de natalidade, para o período 1970-90, do 6 por mil, inferior á de mortalidade, do 8 por mil. Isto permite calibrar a importancia real do éxodo na perda, común a todas as parroquias, agás a Santiago de Covelo e Prado de Canda, que lograron manter estable a súa poboación nese tempo. Nos últimos anos observáronse dúas tendencias diferentes. Desde principios dos 90 e ata 1996 o municipio viviu unha medranza feble, do 0,6%. A partir desa data o decrecemento foi continuo e mesmo máis acusado que en épocas anteriores, comportamento propio dos asentamentos rurais galegos. Nos últimos décadas rexistrouse un descenso superior ao 11,2%, pois segundo o padrón municipal de 2003, o termo contaba con 3.751 habitantes. Na actualidade, cunha poboación de 2.561 veciños e veciñas, o censo segue á baixa. Isto débese a unha taxa de natalidade moi baixa, do 3,5 por mil, mentres que a de mortalidade rolda o 12 por mil. Ademais, os mozos do concello continúan marchando ás cidades próximas, nomeadamente Ponteareas, O Porriño e Vigo. Disto resulta unha estrutura de poboación moi avellentada, na que os menores de 16 anos só representan o 8,5% e os maiores de 64, o 33%.

No tocante aos asentamentos de poboación, trátase dunha distribución dispersa, propia do ámbito rural galego. A entidade máis ocupada desde 1960 é O San Amaro, na parroquia de Barcia de Mera, que hoxe conta con 310 habitantes. A capital municipal ten 268. Dos demais núcleos superan o cento A Costa (144), A

Ermida (117) e A Igrexa (195). En xeral, esta zona caracterízase por unha intensidade de ocupación débil, principalmente a causa da orografía.

Economía

Desde o punto de vista económico, a poboación activa do concello (42,2% do total) é maiormente masculina. Traballa o 58,4% dos homes, fronte ao 28,4% das mulleres. A súa distribución por sectores é a seguinte: o primario emprega o 11% dos ocupados; o secundario, o 31%; e o terciario, o 58%.

As actividades agropecuarias conservan relevancia, en relación co resto da provincia, e constitúen o sector característico da economía local. Baséanse nos subsectores agrícola, gandeiro e forestal. O 12% da superficie municipal destínase á agricultura; desta o 2% pertence ás terras labradas; un 7%, a prados e pastos; e un 3%; a superficie forestal. A agricultura só é representativa nas parroquias centrais e meridionais. Os cultivos localízanse preto dos cursos fluviais, nas inmediacións dos núcleos de poboación. Predominan os cereais -principalmente millo-, as patacas e as hortalizas de secaño (coles, feixóns, cebolas, leitugas, tomates e pementos). Na maioría dos casos, este policultivo realízano a tempo parcial traballadores doutras áreas produtivas, para o autoconsumo familiar e para engadirilles un complemento ás súas rendas. Así mesmo, elabórase bastante viño, incluído na denominación de orixe Rías Baixas, subzona do Condado, propio de todo o val do Tea, aínda que case a totalidade das explotacións vitivinícolas non supera as 5 hectáreas. Isto, xunto coa elevada idade dos empresarios, explica a escasa especialización agraria. A gandería ten certa importancia, particularmente o gando bovino, cun total de 123 explotacións e 566 reses (Explotación do Rexistro de Gando Bovino 2001-2002), dedicadas sobre todo á produción cárnica. A demanda elevada de tenreira galega favorece estas granxas, nas que predomina a rubia galega en réxime extensivo, para o aproveitamento das terras máis montañosas. A elas únense as ovinas e as avícolas, dedicadas estas á obtención intensiva de ovos. Cómpre salientar, ademais, a elaboración de mel e a recolección de cogomelos.

As actividades industriais e terciarias teñen pouco peso económico en Covelo, a pesar de que acollen a maioría dos traballadores do concello. Boa parte deles desempeña a súa ocupación en empresas viguesas, en Pontearreas ou nos polígonos industriais do Porriño.

O sector secundario, pouco desenvolvido, componse de actividades industriais realizadas en talleres de carácter familiar e con poucos traballadores e das relacionadas co subsector da construción, do que existen unhas 14 empresas, que empregan o 13,5% dos ocupados. Á par do auxe gandeiro xurdiron algunhas industrias dedicadas á transformación cárnica, que mesmo chegaron a exportar os seus produtos a Portugal. Igualmente, en relación coa importante superficie forestal, proliferaron os serradoiros e as fábricas madeireiras pequenas.

O sector terciario acadou un grao de desenvolvemento medio, posto que a capital municipal concentra unha serie de servizos de carácter administrativo, sanitario e educativo, destinados a cubrir a demanda dun concello relativamente extenso, a pesar da súa inserción nas áreas de influencia da Cañiza, Pontearreas e Vigo. As actividades comerciais, das que en 2003 se rexistraron 31 empresas, e 2020 diminuíron o seu número a 17 sociedades, están relacionadas principalmente coa alimentación. Nos últimos anos potenciouse o subsector turístico e de ocio coa habilitación de casas rurais, praias fluviais, rutas de camiñada, dun cámping municipal fluvial, coa construción recente dun hipódromo en Paraños e co impulso da micoloxía, pois nos seus montes medran distintas especies de cogomelos en abundancia e durante os meses de outono desenvólvense convencións relacionadas con eles. Outras técnicas, como a caza e a pesca, tamén contan con amplos coutos reservados para a súa práctica. Así mesmo, instalouse no concello un campo de tiro ao prato. O pulo do turismo rural inclúe a oferta gastronómica tradicional; as comidas típicas da terra son o cordeiro, a tenreira, o porco e a caza (xabaril, coello e perdiz). Están asentadas en Covelo unhas 20 entidades hostaleiras, a máis importante delas aberta na antiga Casa Reitoral de Paraños.

Comunicacións

Artellan a rede viaria municipal a estrada N-120, de Vigo a Logroño; a A-52 ou Autovía das Rías Baixas, entre O Porriño e a CCAA de Castilla; e varias estradas locais que unen as distintas parroquias entre si. Non obstante, estas infraestruturas concéntranse na metade meridional, en prexuízo do resto, escasamente comunicado.

Historia

O municipio estivo poboado dende moi antigo e así o testemuñan os distintos restos arqueolóxicos achados no seu territorio, como o castro de Santiago de Covelo. Os vestixios romanos dunha ponte que atravesaba o Tea confirman a continuidade dos asentamentos humanos na idade antiga. Durante o alto medievo estivo sometido á autoridade de varios centros monacais. Na baixa idade media a casa condal de Soutomaior estableceu o seu dominio sobre parte das terras que o configuran hoxe. Desta época, cóñécense datos como o de que os antigos seguidores e procuradores de Covelo gozaban do privilexio de organizar sesións sen descubrir a cara. A Audiencia de Galicia confirmou esta concesión e dispuxo que unicamente permanecerían descubertos o presidente, o secretario e un escribán.

Nos séculos XVII e XVIII toda a zona serviu de escenario dalgúns dos enfrontamentos derivados da independencia de Portugal. O termo, durante o Antigo Réxime, estaba dividido entre tres xurisdicións: As Achas, baixo o poder do conde de Salvaterra; Covelo, señorío do conde de Amarante; e Sobroso, que dependía do marqués do mesmo nome. Todas elas pertencían á provincia de Tui, unha das sete que constituían o Reino de Galicia. Promulgado o Decreto das Cortes do 27 de xaneiro de 1822, pasaron a formar parte da nova provincia de Vigo. Quedaron logo definitivamente integradas na de Pontevedra polo Real decreto do 30 de novembro de 1833. O Goberno Civil outorgoulle a Covelo, debido ás súas condicións xeográficas e de poboación, a titularidade de municipio o 23 de xullo de 1835, formado en principio por seis parroquias e posteriormente polas catorce actuais.

Patrimonio cultural

Covelo posúe xacementos arqueolóxicos de certa importancia como o localizado na parroquia de Maceira, onde tamén se descubriron petróglifos; os túmulos megalíticos na da Graña; e en Santiago de Covelo, un castro e un petróglifo vinculado a cultos solares. Pontes, como a empedrada de Fofe, ou restos de igrexas románicas, como a de Santo Estevo de Casteláns, constitúen exemplos da época medieval. No referente a este tipo de arquitectura, merece unha atención especial o conxunto abacial de San Martiño de Barcia de Mera; abrangue a igrexa de San Martiño, que posúe unha fachada barroca con gárgolas, a casa reitoral, tamén con portada barroca, e a capela de San Xoán do Mosteiro, construída pola Santa Inquisición. Neste lugar localizábase un mosteiro beneditino. Destacan

tamén as igrexas parroquiais de San Salvador de Maceira, con cruceiro, a de San Miguel de Fofe e a de Santa María de Paraños, do século XVIII e co escudo dos Ozoires, ademais dun cruceiro, dun peto de ánimas e do cemiterio.

Entre os restos artísticos de carácter popular destaca a cruz monumental que se ergue na praza central da capital do municipio, fronte á casa do concello, esculpido polo Mestre Cerviño no ano 1899. Está dedicado ao Santísimo Cristo dos Aflixidos e na súa parte media ten as esculturas do Salvador e de Santiago Peregrino, xunto a outras que simbolizan a industria, a agricultura, as artes e a xustiza.

[ACCIÓN 1_LIMPEZA E REHABILITACIÓN DAS ALMIÑAS DA CASA
DAS BRASILEIRAS, NA PARROQUIA DE PARAÑOS, COVELO]

PROMOTOR

CONCELLO DE COVELO

Praza do Mestre Cerviño, 36872

Covelo (PO)

1. Ficha técnica

- **Denominación:** Limpeza e rehabilitación das Almiñas da Casa das Brasileiras na parroquia de Paraños (Covelo)

- **Localización:** UTM 550232; 4673015; Camiño das Medeliñas (As Medelas Paraños)

- **Tipo de actuación:** restauradora

- **Prazo de execución:** 25 días

- **Coordinación e redacción do proxecto:** Eduardo Breogán Nieto (historiador da arte, arqueólogo e máster en xestión integral do patrimonio cultural pola USC²)

- **Dirección e execución:** Manuel Sestelo Rodríguez (mestre canteiro titulado pola Escola de Canteiros de Poio)

- **Promotor:** Concello de Covelo. Praza do Mestre Cerviño, 36872
Covelo (PO)

² Universidade de Santiago de Compostela

Índice

Antecedentes

2.1.- A PARROQUIA DE PARAÑOS

2.2.- AS ALMIÑAS DA CASA DAS BRASILEIRAS

2.3.- PLANEAMENTO DA INTERVENCIÓN

2.3.1. Obxecto

2.3.2. Plano de actuación

2.3.3. Metodoloxía

2.4. MEDIOS HUMANOS E PRAZO DE EXECUCIÓN

2.5.- ORZAMENTO

2.6.- BIBLIOGRAFÍA

2.7.- FOTOGRAFÍAS

2.8.- PLANOS

Redáctase a presente memoria técnica por encargo do Concello de Covelo, con enderezo a efectos de comunicacións na Praza do Mestre Cerviño, 36872, Covelo (PO)

Antecedentes

O concello de Covelo (Pontevedra) pretende recuperar a estética orixinal e as condicións de conservación idóneas das Almiñas da Casa das Brasileiras, un ben cultural situado no lugar homónimo do lugar das Medelas (parroquia de Paraños) que está ausente do Plan Básico Autonómico da Xunta de Galicia e que se localiza nas coordenadas UTM³ 550232; 4673015.

A tal fin encargou ao historiador da arte e arqueólogo Eduardo Breogán Nieto a redacción dun proxecto centrado nos seguintes obxectivos:

- Limpeza superficial do monumento utilizando medios manuais que respecten a pátina da pedra.
- Reparación da fenda que presenta o interior da fornela, así como substitución do esmoleiro de ferro oxidado que conserva no seu interior.
- Desmontaxe integral e equilibrado do peto de ánimas para que recupere a súa estética orixinal.

Por este motivo o Concello de Covelo promove este proxecto de limpeza e restauración, a fin de buscar financiamento para a súa execución e, desta forma, poder levar a cabo a recuperación da estética orixinal e nas condicións de conservación óptimas deste ben cultural, ao tempo que se embelece e coida un nodo de comunicacións do barrio das Medelas protagonizado por vías e camiños locais.

Esta actuación réxese pola seguinte normativa:

- PXOM do Concello de Covelo (aprobación definitiva no DOG do 30.06.1999).

³ Sistema ETRS89

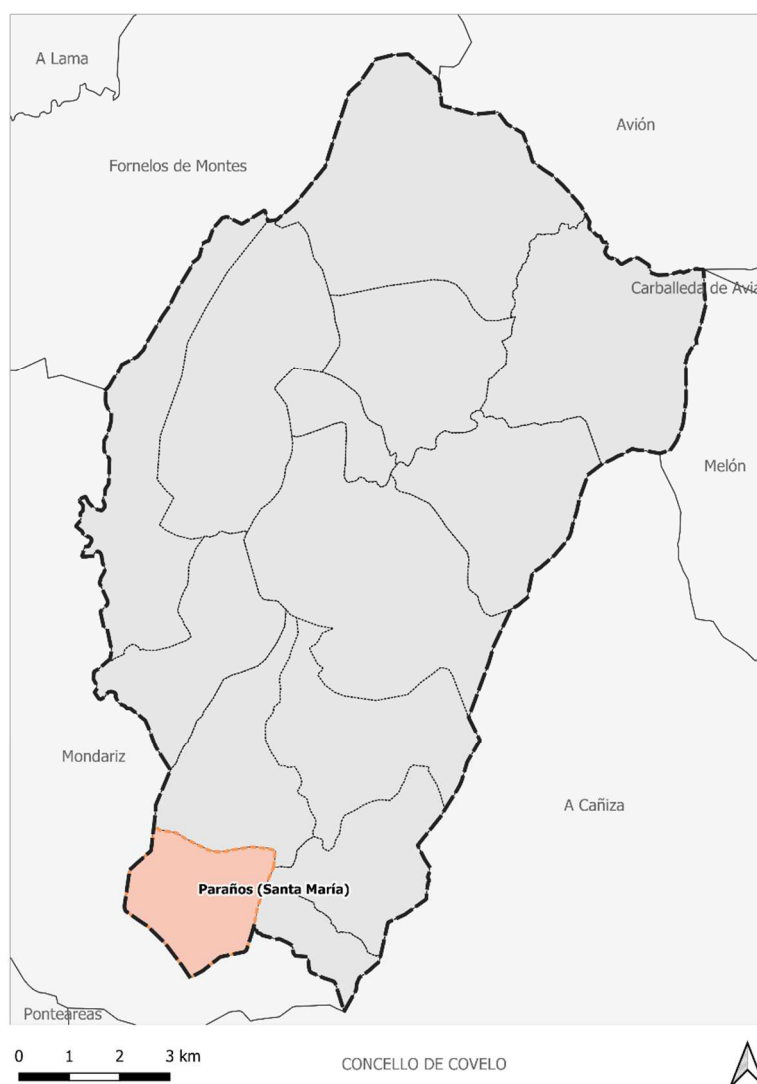
- Lei 5/2016, do 4 de maio, do Patrimonio Cultural de Galicia.
- Lei 5/2025, do 23 de decembro, de medidas fiscais e administrativas.
- Lei 16/1985, do 25 de xuño, do Patrimonio Histórico Español.
- Plan Básico Autonómico da Xunta de Galicia actualizado por Resolución da Dirección Xeral de Urbanismo do 16/12/2024 (DOG 10/01/2025), coa corrección de erros do 10/03/2025 (DOG 18/03/2025).

As Almiñas da Casa das Brasileiras non figura no Plan Básico Autonómico, actualizado por Resolución da Dirección Xeral de Urbanismo do 16/12/2024 (DOG 10/01/2025), coa corrección de erros do 10/03/2025 (DOG 18/03/2025). Este peto de ánimas **tampouco figura no Catálogo de Bens Culturais protexidos polo planeamento urbanístico municipal de Covelo** (DOG do 30.06.1999), polo que **este ben cultural non ten a condición de elemento catalogado, de maneira que o Concello de Covelo non está obrigado a remitir o proxecto para a súa autorización á Xunta de Galicia.**

2.1.- A PARROQUIA DE PARAÑOS

Segundo o Nomenclátor da Xunta de Galicia, Paraños está composta por dez núcleos de poboación: Os Condes, Cotarel, As Laxas, A Margarida, As Medelas, Moeiros, Picoto, Portocortiñas, O Quinteiro e O Roupeiro. Con todo, a realidade é moito máis complexa e diversa, e a parroquia posúe outros lugares habitados con nome de seu.

Así mesmo o minifundismo deste territorio asignou nomes propios a todos e cada un das paraxes, fontes, árbores monumentais, piñeirais, camiños, pozas, etc. En definitiva, a todos os elementos que contribúen a estruturar e organizar o territorio rural.

Situación de Paraños dentro do concello de Covelo

2.1.1 Patrimonio histórico e relixioso

O principal monumento de Paraños é a Igrexa de Santa María, unha construción do século XVIII de estilo barroco. Presenta planta de cruz latina, unha espadana con pináculos de bóla e unha cruz pétrea. Na fachada principal destaca unha fornela coa imaxe da Virxe, e na parte traseira consérvase o escudo da familia Ozores. No seu contorno atópanse tumbas de diferentes épocas, testemuña da longa historia desta freguesía que pertence ao arciprestado de Montes-Mondariz da Diocese de Tui-Vigo.

Detalle da coroa da Virxe das almiñas de Margarida

Moi preto do templo parroquial localízase o Cruceiro da Margarida, tamén coñecido como Cruceiro de Ánimas do Campo, datado en 1794. Este monumento labrado en pedra destaca pola súa rica simboloxía: presenta representacións dos instrumentos da Paixón de Cristo, o monograma "IHS", e unha imaxe de San Antonio salvando ás ánimas do purgatorio. Considerado un dos máis destacados da bisbarra do Condado-A Paradanta, serviu de inspiración para o cruceiro de Covelo construído polo mestre Cerviño (Ignacio ou Xosé, non o sabemos con certeza) un século despois.

A parroquia conserva diversos elementos do patrimonio etnográfico galego, como hórreos de pedra, petos de ánimas e incluso un pombal de planta circular vinculado a súa Casa Reitoral. Paraños conta tamén cun Centro de Interpretación da Ceraría, o Favum, que inclúe un lagar de cera e unha eira de secado desta substancia mol, onde tamén é posible coñecer diferentes útiles e ferramentas utilizadas polos cereiros, uns artesáns que traballaban a cera das abellas para facer candeas, exvotos e outros produtos.

Un recuncho do Favum, museo da cera de Paraños

2.1.2. Tradicións e festividades

Paraños celebra varias festividades ao longo do ano. O 18 de decembro festexa a festa de Santa María da Expectación e a finais de xaneiro celebra o Circo de Paraños, un orixinal percorrido circular arredor da parroquia que saca en procesión as imaxes de San Roque e San Sebastián, co obxecto de que lle concedan protección aos cultivos e á veciñanza durante todo o ano.

2.1.3. Contorna natural e patrimonio paisaxístico

A nosa parroquia posúe unha contorna natural destacada, con elementos singulares como a ruta do río Xabriña, ben sinalizada e balizada con muíños e pasais tradicionais en moi bo estado de conservación, que atrae cada ano a centos de visitantes todas as fins de semana.

Ademais, esta comunidade local ten mostrado un forte compromiso coa conservación do seu patrimonio natural e cultural. Así, en 2019, a CCMM da parroquia foi distinguida polo GDR comarcal como axente dinamizador rural de

toda a bisbarra pola súa traxectoria de máis de vinte anos en defensa e posta en valor do seu patrimonio cultural.

2.2.- AS ALMIÑAS DA CASA DAS BRASILEIRAS

En síntese, o ben etnográfico responde á seguinte caracterización:

- **Denominación:** Almiñas da Casa das Brasileiras / do Camiño das Medeliñas.
- **Localización:** UTM4 550232; 4673015 Camiño das Medeliñas.
- **Localización administrativa:** As Medelas; Parroquia de Paraños (Covelo)
- **Código oficial:** Ausente do Plan Básico Autonómico da Xunta de Galicia, do Catálogo do PXOM do Concello de Covelo e do libro Cruces, Cruceiros e Petos de Ánimas do concello de Covelo II⁵.
- **Altitude:** 415 msnm
- **Adscrición cultural:** Idade Moderna.
- **Propiedade:** Concello de Covelo
- **Clasificación do solo:** Solo de Núcleo Rural
- **Descrición:** Trátase dun peto de ánimas de capeliña que se sitúa nunha encrucillada da aldea das Medelas (Paraños). Labrado de granito de boa calidade, a peza érguese sobre un plinto ou mesa de forma rectangular de 1 x 1 x 0,60 m que presenta as arestas da cara principal parcialmente achafranadas. Sobre esta peza inferior de forma cadrada érguese un corpo central, que sitúa no seu centro unha fornela que, na actualidade, carece de retablo, polo que sospeitamos que, en orixe, puido ser de madeira. O frontón ou remate superior artículase por medio dun altorrelevo en forma de arco de medio punto que sobresaí en volume; este semicírculo dialoga con outro de menor radio situado no seu interior, que se manifesta en forma de

⁴ Sistema de coordenadas ETRS89.

⁵ Estanislao Fernández de la Cigoña Núñez e Andrés Sampedro Fernández. Ed. Asociación Galega para a Cultura e a Ecoloxía. Editorial AGCE S.L. Vigo. 2010

baixorrelevo. Ambas pezas aparecen flanqueadas por dous pináculos angulares de forma piramidal que se apoian en ménsulas.

- **Ano de construción e lendas:** Carece de epígrafes. Sen sinais aparentes de culto e devoción por parte da veciñanza.
- **Destrucións e alteracións:** O peto sofre unha forte inclinación cara o lado dereito que o desequilibra por completo, o que o sitúa ao borde do colapso. No interior do fornello apréciase unha fenda horizontal que deberá ser selada cunha resina. Deberá substituírse o cemento convencional que, nun momento que descoñecemos, se empregou para selar as xuntas, por cemento de cal hidráulico.
- **Uso do Contorno:** rural
- **Emprazamento topográfico:** chan natural.

MEDICIÓNS	
Altura máxima	1,90 m
Plinto	1 x 0,87 x 0,60 m
Corpo central	1,05 x 0,74 x 0,60 m
Fornelo	70 x 50 x 20 cm
Pináculos	35 x 14 x 14 cm
Arco	75 x 50 x 35 cm

Estado actual do peto de ánimas. Vista frontal

Estado actual do peto de ánimas. Vista lateral

Arriba, detalle da caixa de esmolas. Abaixo, detalle da fenda que presenta o interior do forno

Detalle frontal do fornelo

Detalle do nivel situado no pousadoiro do forno, onde se aprecia a localización da burbulla no tubo central

2.3.- PLANEAMENTO DA INTERVENCIÓN

2.3.1.- Obxecto

O obxecto do presente proxecto de restauración é o de expoñer os traballos para devolver a posición e a estética orixinal ás Almiñas da Casa das Brasileiras na parroquia de Paraños definindo, asemade, as condicións nas que se levará a cabo dita actuación.

A finalidade dos traballos é retirar os liques e fungos que colonizan o almiñas e levar a cabo a súa limpeza integral, respectando a pátina da pedra, así como corrixir o seu evidente desequilibrio. Os obxectivos principais son:

- Rehabilitar o peto de ánimas devolvéndolle a súa estética orixinal e o equilibrio físico perdido a causa, probablemente, da raíz dunha árbore que lle fixo perder a súa harmonía.
- Mellorar a súa estética e adaptación ao ambiente, retirando a vexetación que coloniza o seu contorno e limpando as almiñas de liques e fungos mediante cepillo de fíos naturais.
- Consolidar a fenda vertical que presenta o fornelo por medio de resinas, así como a substitución do esmoleiro de ferro oxidado e a substitución do cemento que sela as súas xuntas por cal hidráulico.

O proxecto ten como prioridade minimizar os riscos de afección sobre o patrimonio cultural e a documentación e conservación de calquera tipo de restos ou materiais de interese etnográfico e cultural que puideran aparecer no transcurso dos traballos de desmontaxe e posterior montaxe a realizar do peto de ánimas.

Os traballos, tal e como foron deseñados, garanten a conservación e recuperación de calquera indicio ou resto de interese etnográfico que puidera existir neste ben cultural.

2.3.2.- Plano de actuación

A intervención desenvolverase en canto o proxecto sexa autorizado polo Concello de Covelo (PO). O peto de ánimas non figura no Plan Básico Autonómico da Xunta de Galicia⁶ e tampouco no Catálogo do PXOM do Concello de Covelo, tal como xa se sinalou.

Trátase dunha actuación de carácter preventivo que comporta as seguintes fases:

- Traballo previo de gabinete: consulta documental, revisión bibliográfica, redacción do proxecto de obra.
- Dirección dos traballos: Andrés Martínez Rey (restaurador pola Escola Superior de Conservación e Restauración de BBCC de Galicia) e Manuel Sestelo (mestre canteiro pola Escola de Canteiros de Poio).

⁶ <https://mapas.xunta.gal/visores/pba/>

- Coordinación e redacción do proxecto: Eduardo Breogán Nieto (arqueólogo e historiador da arte, máster en xestión integral do patrimonio cultural pola USC) e Andrés Martínez Rey.
- Elaboración de memoria final.

2.3.3.- Metodoloxía

Aplicarase a metodoloxía habitual para este tipo de intervencións preventivas de colapso de bens culturais, consistente en:

- a.- Limpeza superficial das almiñas con cepillo de fíos naturais. Aplicación de biocida (Cloruro de Benzalconio) para eliminación de liques e plastificado do mesmo durante 15 días aprox.
- b.- Desmontaxe integral das almiñas, saneamento da cimentación e reconstrución integral do peto na mesma localización.
- c.- Selado das xuntas con cal hidráulico, retirando o cemento que agora aparece entre os bloques de granito.
- d.- Instalación dun esmoleiro de ferro novo en substitución do actual, que aparece deteriorado polo óxido.

Debido a que a actuación céntrase nun ben etnográfico, e tendo en conta os seus valores culturais, adoptaranse todas as medidas de seguridade necesarias para executar os traballos previstos sen causar danos ou deteriorar o seu estado en coordinación co Concello de Covelo.

Implementaranse as seguintes medidas cautelares para a protección dos traballadores e do patrimonio etnográfico:

- Durante o desenvolvemento dos traballos serán instalados uns valos de obra reflectantes que pechen o perímetro das almiñas, así como o correspondente límite de velocidade a 20 km/h na única estradas que dá acceso ao cruceiro. Estes traballos serán coordinados polo Concello de Covelo.
- Os traballadores utilizarán en todo momento roupa reflectante, a fin de facerse ben visibles ante os condutores de vehículos a motor.

- Os traballos terán lugar unicamente de día, a fin de minimizar o perigo de atropelo ou accidente dos operarios e facelos visibles.
- Os referidos traballos serán compatibles coa protección do patrimonio etnográfico existente neste espazo, e serán claramente beneficiosos por canto supoñen a recuperación da estética orixinal das almiñas, así como unha mellora nas condicións estéticas e ambientais do contorno. Ademais, coa consolidación do entronque co muro de peche posterior que se vai levar a cabo, consolidaremos o peto de ánimas na súa versión equilibrada orixinaria.

2.4.- MEDIOS HUMANOS E PRAZO DE EXECUCIÓN

Os traballos de control serán dirixidos e realizados por un mestre canteiro a pé de obra. O persoal de obra e o material técnico de limpeza correrán a cargo dos técnicos que subscriben.

O prazo de execución, valorando a extensión e volume das remocións e os medios mecánicos empregados, estímase en 25 días. Non embargantes, comunicamos a posibilidade de ampliación dese prazo no caso de xurdir calquera tipo de incidencia durante as obras.

Os traballos serán realizados en canto o ordene o Concello de Covelo. O proxecto permitirá acadar os obxectivos propostos: recuperación da estética orixinal do peto de ánimas, substitución do cemento por cal hidráulico nas xuntas dos perpiaños, reparación da fenda existente do fornelo, substitución do esmoleiro de ferro oxidado así como a limpeza xeral derivada da colonización biótica.

Parámetros técnicos a utilizar

Os parámetros técnicos a utilizar no material pétreo son os que establecen os documentos técnicos e legais que seguen:

- Cartas Internacionais para a Conservación e a Restauración de Monumentos e Sitios (nomeadamente a Carta de Venecia de 1964; a Carta de Cracovia do ano 2000).
- Principios para a análise, conservación e restauración das estruturas do patrimonio arquitectónico (ICOMOS, 2003).
- Lei 5/2016 de Patrimonio Cultural de Galicia (DOG nº 92 do 16 de maio de 2016).
- Lei 16/1985 do Patrimonio Histórico Español (BOE nº 155, do 29 de xuño de 1985).

Os pasos concretos a seguir para a desmontaxe e posterior montaxe do peto son:

1. Documentación previa exhaustiva

Antes de calquera intervención, debe elaborarse:

- Levantamento fotogramétrico ou escaneado 3D.
- Plano de elevacións, con numeración prevista de cada elemento.
- Fotografías detalladas de todas as caras visibles das pedras.

Esta documentación servirá de referencia primaria durante a remontaxe do ben.

2. Asignación dun código único a cada peza

Cada pedra recibe un código identificador, que incluírá:

- Número de cara (ex.: fachada E = este).
- Fila e posición dentro da fila (ex.: E-3-12 → fachada leste, fila 3, peza 12).
- Siglas do proxecto ou monumento.

Exemplo: PA-MED-E-3-12 (Peto de Ánimas das Medelas, fachada leste, fila 3, pedra 12).

3. Sistema de marcaxe non invasivo

As marcas nunca deben ser feitas con pintura permanente, cicel, rotulador industrial ou buril, xa que poden danar a pedra ou alterar a súa superficie.

Métodos seguros:

- Etiquetas adhesivas reversibles:
 - Fabricadas con materiais que non deixan residuos nin alteran a pedra.
 - Fixadas en zonas non visibles ou sen relevancia escultórica.
 - Protexidas con cinta de baixa adhesividade se é preciso.

- Marcaxe en soporte separado:
 - Cada peza vai acompañada dunha etiqueta nunha bolsa numerada, pegada ao material de embalaxe.
 - A pedra queda sen contacto directo coa numeración.

- Marcaxe con lapis graso de restauración:
 - Usado só en pedras de baixa porosidade.
 - Completamente reversible con disolventes neutros.

4. Almacenamento e transporte

Non será necesaria a embalaxe individualmente dos perpiaños que conforman o peto con material protector (espuma, manta de burbullas, etc.), xa que non serán trasladados ao un obradoiro de restauración. Xa que logo procederemos á súa remontaxe in situ.

De facelo, cada embalaxe debería levar o mesmo código ca a peza, rexistrado tamén nun inventario físico e dixital.

5. Reinstalación e verificación

Usaremos a documentación gráfica inicial para verificar a correcta colocación das pedras antes da súa reinstalación, xa que calquera erro na colocación pode alterar a lectura histórica ou simbólica do ben.

Xestión de residuos

Identificación, estimación da cantidade, medios de prevención e operación de reutilización, valorización e eliminación de residuos segundo normativa vixente a xestores de residuos autorizados (Lei 7/2022 do 8 de abril e RD 105/2008 do 1 de febreiro). Non será necesario o traslado de residuos ao que alude o RD 553/2020.

2.5.- ORZAMENTO

CONCEPTO:	IMPORTE Unitario	TOTAL
Desmontaxe do peto ata a base e limpeza manual de restos de morteiro das xuntas	1	920,00 €
Elaboración de cimentación de 20 cm espesor con formigón e mallazo de 6mm	1	785,00 €
Limpeza superficial de liques con cepillos de fíos naturais e auga, reparación de pezas danadas con resina epoxi	1	720,00 €
Montaxe do peto restaurado e encintado do mesmo con cal hidráulico	1	1.554,00 €
Subministro, pintado e instalación dun novo esmoleiro	1	300,00 €
Gastos varios de execución	1	360,00 €
Coordinación xeral, redacción do proxecto e da memoria final, así como apoio técnico	1	2.800,00 €
EXECUCIÓN MATERIAL		7.439,00 €
IVE 21%		1.562,19 €
TOTAL PRESUPOSTO CONTRATA		9.001,19 €

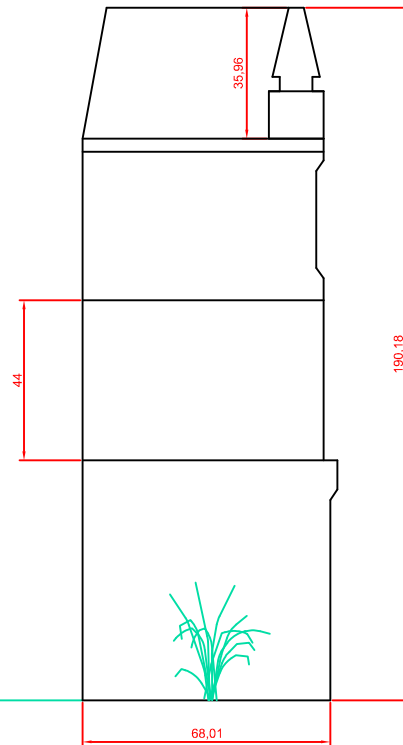
2.6. BIBLIOGRAFÍA

- AAVV: Patrimonio e pedra. Materiais, técnicas e cultura da restauración en Galicia. Editorial: Universidade de Santiago de Compostela – Servizo de Publicacións. 2004
- ALCALDE, M, VILLEGAS, R, VALE, J.F y MARTÍN, A.: Diagnóstico y tratamiento de la piedra: I. La alteración de la piedra en monumentos. II. Consolidantes e hidrófugos. Productos para el tratamiento de los materiales pétreos. Monografía nº 400. Madrid: ICCET-CSIC. 1990
- ÁLVAREZ ARECES, MIGUEL (coord.): Actuaciones sobre materiales pétreos en la conservación del patrimonio. Editorial: Instituto del Patrimonio Cultural de España (IPCE). 2002
- BARRIO MARTÍN, J. (Coordinador): Conservación y restauración de materiales metálicos. Editorial Síntesis. Madrid. 2021
- ESBERT ALEMANY, R. M.; LOSADA ARANGUREN, J.M.: Criterios de intervención en materiales pétreos. Bienes Culturales, Revista del instituto del Patrimonio Histórico Español nº2. 2003
- FERNÁNDEZ DE LA CIGONA NÚÑEZ, E. e SAMPEDRO FERNÁNDEZ, A.: Cruces, Cruceiros e Petos do concello de Covelo (Tomos I e II). Ed. Asociación galega para a cultura e a ecoloxía. Editorial AGCE S.L. 2010
- GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, JOSÉ M.: La piedra natural en la construcción: conservación, restauración y patologías. Editorial: Instituto Juan de Herrera – ETSAM, 2005
- INÉS DOMINGO, HEATHER BURKE, CLAIRE SMITH: Manual de campo del arqueólogo. Ed. Ariel. 2015
- LABORDE MARQUEZE, A.: Criterios de intervención en materiales pétreos. Proyecto Coremans. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Subdirección General de Documentación y Publicaciones. 2013
- LÓPEZ GONZÁLEZ, MANUEL et al.: A restauración do Pórtico da Gloria: intervención, estudos e conservación preventiva. Editorial: Fundación Barrié. 2019

- RAMIL REGO, FRANCISCO & RODRÍGUEZ GUITIÁN, MANUEL (coords): A pedra en Galicia. Uso, conservación e restauración. Editorial: Consellería de Cultura da Xunta de Galicia. 1999

2.7.- PLANOS

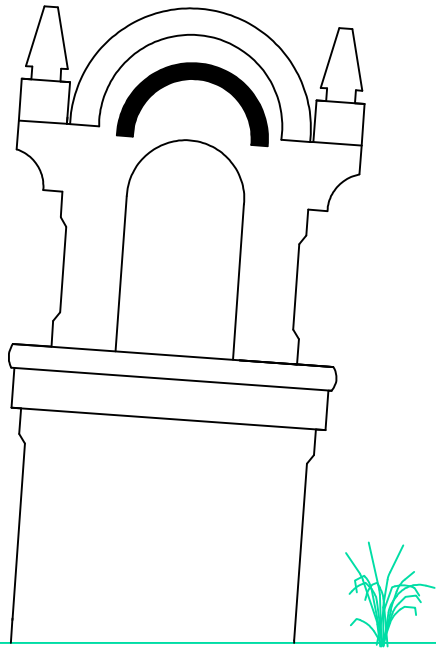
Peto de Ánimas da Casa das Brasileiras (As Medelas; Paraños)

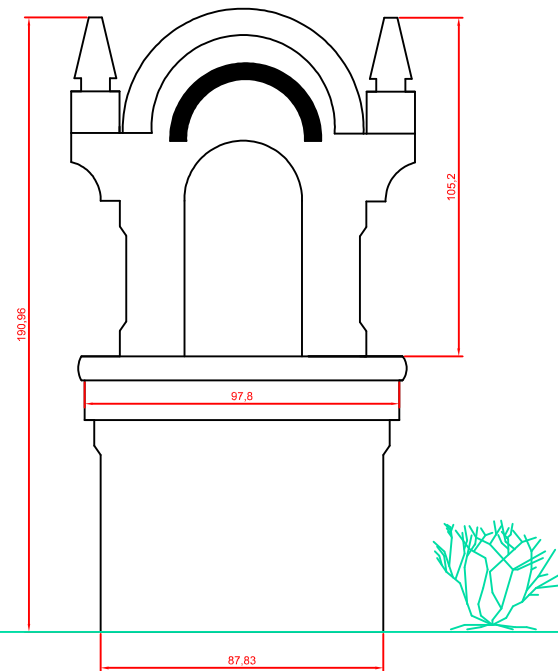
Alzado lateral

Alberte Reboreda
arqueólogo

Peto de Ánimas da Casa das Brasileiras (As Medelas; Paraños)

Estado actual

Estado reformado

Alberte Reboreda
arqueólogo

As Medelas

Paraños; Covelo

Lenda

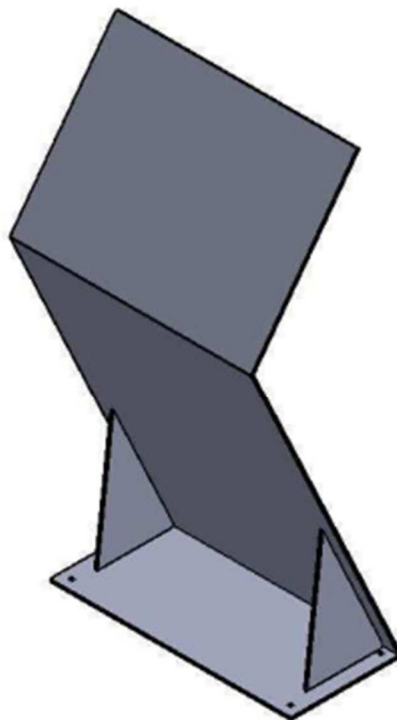
Localización

Almiñas da Casa das Brasileiras

200 m

[ACCIÓN Nº 2: SINALIZACIÓN INTERPRETATIVA DO SANTUARIO DE
BALDOMAR, IGREXA DE STA MARIÑA E CAPELA DE PAZOS, NA
PARROQUIA DE SANTA MARIÑA DE COVELO]

PROMOTOR

CONCELLO DE COVELO

Praza do Mestre Cerviño, 36872
Covelo (PO)

2. Ficha técnica

- **Proxecto:** Acción nº 2_Sinalización interpretativa do Santuario de Baldomar, igrexa de Sta Mariña e capela de San Bieito de Pazos, na parroquia de Santa Mariña de Covelo (Covelo)

- **Localización:** UTM 551275; 4674799 (Baldomar); 551650; 4675211 (Igrexa de Santa Mariña); 551960; 4676488 (Pazos); Viario municipal do Concello de Covelo

- **Tipo de actuación:** interpretación do patrimonio cultural

- **Prazo de execución:** 15 días

- **Promotor:** Concello de Covelo. Praza do Mestre Cerviño, 36872
Covelo (PO)

Índice

Antecedentes

3.1.- A PARROQUIA DE SANTA MARIÑA DE COVELO

3.2.- PATRIMONIO CULTURAL A SINALIZAR

3.3.- PLANEAMENTO DA INTERVENCIÓN

3.3.1. Obxecto da actuación

3.3.2. Descrición do modelo de atril

3.3.3. Materiais

3.3.4. Dimensións e ergonomía

3.3.5. Tipo de ancoraxe

3.3.6. Cimentación

3.3.7. Implantación no terreo

3.3.8. Accesibilidade

3.3.9. Durabilidade e resistencia

3.3.10. Mantemento

3.3.11. Número de unidades

3.3.12. Conclusión

3.4.- ORZAMENTO

3.5.- PLANOS

Redactamos o presente documento por encargo do Concello de Covelo, con enderezo a efectos de comunicacións na Praza do Mestre Cerviño, 36872, Covelo (PO)

Antecedentes

O concello de Covelo (Pontevedra) pretende impulsar e favorecer o turismo cultural mediante a instalación dunha sinalización interpretativa en tres dos principais monumentos da parroquia de Santa Mariña de Covelo.

Os bens culturais elixidos para esta acción son:

- Santuario da Santa Cruz de Baldomar
- Igrexa de Sta Mariña de Covelo
- Capela de San Bieito de Pazos

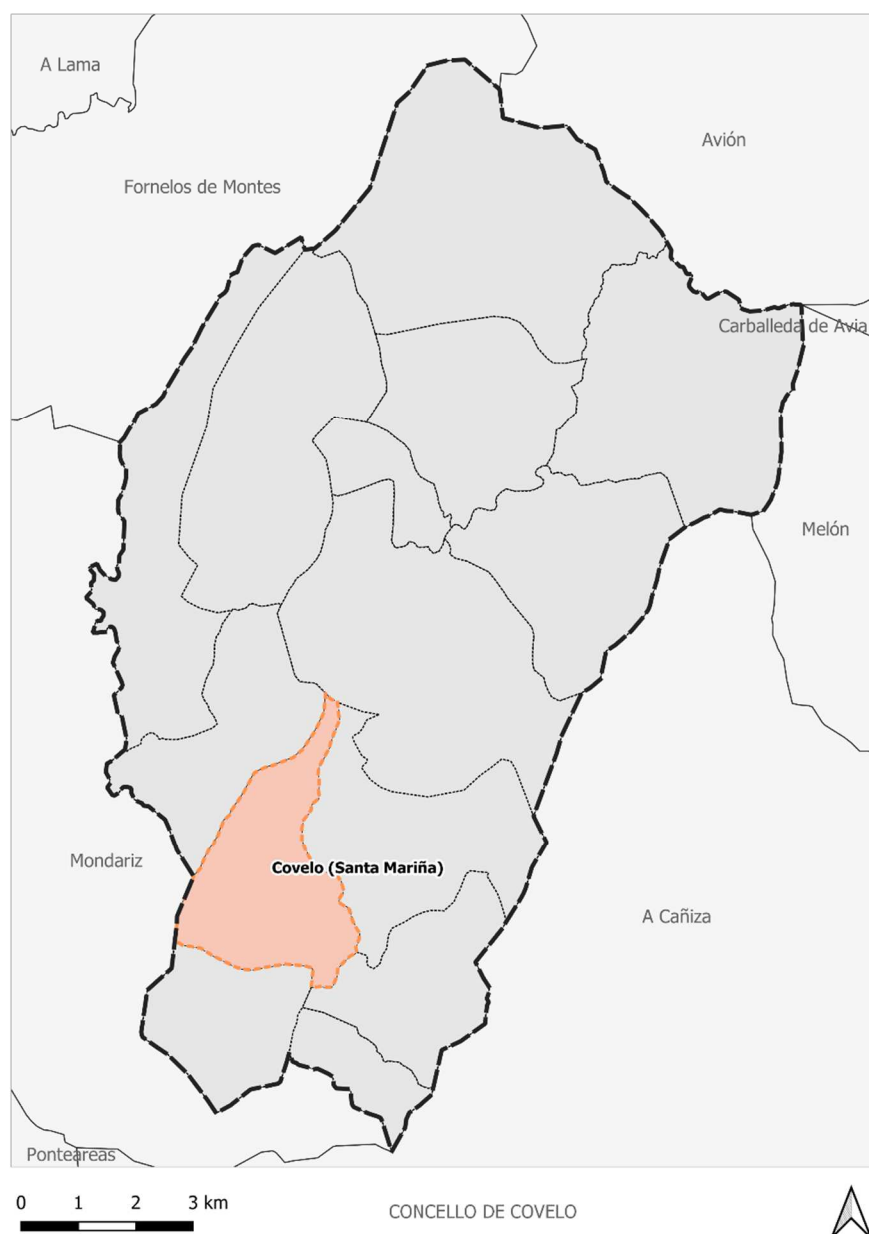
Por este motivo o Concello de Covelo promove este proxecto de sinalización interpretativa, a fin de obter financiamento para a súa execución e, desta forma, poder levar a cabo o impulso e reforzo do turismo cultural no noso municipio.

Esta actuación réxese pola seguinte normativa:

- PXOM do Concello de Covelo (aprobación definitiva no DOG do 30.06.1999).
- Lei 5/2016, do 4 de maio, do Patrimonio Cultural de Galicia.
- Lei 5/2025, do 23 de decembro, de medidas fiscais e administrativas.
- Lei 16/1985, do 25 de xuño, do Patrimonio Histórico Español.
- Plan Básico Autonómico da Xunta de Galicia actualizado por Resolución da Dirección Xeral de Urbanismo do 16/12/2024 (DOG 10/01/2025), coa corrección de erros do 10/03/2025 (DOG 18/03/2025).

3.1.- A PARROQUIA DE SANTA MARIÑA DE COVELO

Segundo o Nomenclátor da Xunta de Galicia, Santa Mariña de Covelo está composta por 14 núcleos de poboación: Baldomar, As Barreiras, O Barreiro, Cacharrizo, Cima de Vila, O Coto do Lazo, O Mangón, As Óseas, Outeiro, Pazos, Piñoi, Santa Cruz, O Souto, O Toumilo. Con todo, a realidade é moito máis complexa e diversa, e a parroquia posúe outros lugares habitados con nome de seu.

Situación de Santa Mariña de Covelo dentro do concello de Covelo

Segundo as fontes máis actualizadas, na parroquia de Santa Mariña de Covelo están censadas un total de 269 veciños e veciñas. A extensión desta freguesía ocupa uns 7,36 km cadrados.

As principais vías de comunicación coas que conta son a N-120 e a estrada comarcal PO-261. A distancia entre o lugar de Baldomar e a capitalidade municipal é de 2,2 km.

3.1.1 Patrimonio histórico e relixioso

O principal bens culturais de Santa Mariña de Covelo son:

- Igrexa de Santa Mariña
- Santuario da Santa Cruz de Baldomar
- Cruceiro do Santuario
- Ermida do San Bieito de Pazos
- Cruceiro de ánimas
- Imaxe de Santa Rosa
- Petos de ánimas
- Cruces altas e baixas
- Tanque de Baldomar
- A Ponte Lagoa
- Mámoa de Pazos
- Mámoa da Chan da Cega
- Petróglifos de Pazos 1-5
- Petróglifo e marco das Trantas
- Castro do Coto de Aldir / A Cerca

3.1.2. Tradicións e festividades

Santa Mariña de Covelo celebra varias festividades ao longo do ano. A máis importante celébrase o 18 de xullo, festividade da padroeira que dá nome á parroquia. Outra celebración significativa é a da Romaría das Pascuiñas que se celebra a Franqueira no mes de maio, que xunta á maioría da veciñanza —con motivacións relixiosas, culturais ou sociais— que acude a pé a este santuario situado no concello da Caniza.

3.1.3. Contorna natural e patrimonio paisaxístico

A nosa parroquia posúe unha contorna natural destacada, con elementos naturais e paisaxísticos singulares como:

- O Regato de Cacharrizo
- Regato de Paraño
- Río de Pazos e do Souto
- Regato do Verdexo
- Regata de Caxigueiro
- Regato do Coto do Lazo
- O Coto de Aldir
- A Chan de Pazos

3.2.- PATRIMONIO CULTURAL A SINALIZAR

En síntese, os bens culturais a sinalizar cun atril interpretativo individual responden á seguinte caracterización:

3.2.1. Santuario de Baldomar

- **Denominación:** Santuario da Santa Cruz de Baldomar

- **Localización:** UTM⁷ 551275; 4674799
- **Localización administrativa:** Baldomar; parroquia de Santa Mariña de Covelo (Covelo)
- **Titularidade do solo no que se vai instalar o atril:** Concello de Covelo.
- **Adscrición cultural:** Idade Moderna.
- **Clasificación do solo:** Solo de Núcleo Rural
- **Descrición:** Este edificio ten a súa xénese no culto a una das reliquias máis importantes da cristiandade, a Vera Cruz ou lignum crucis, literalmente "cruz de madeira". A orientación do santuario presenta unha infrecuente orientación SE-NO que non casa coa posición canónica dos templos.

As primeiras novas deste santuario datan do ano 1711, cando Pablo Rosales Troncoso e Figueroa, abade de Santa Mariña, solicita ao Bispo, Anselmo Gómez de la Torre, fundar e instituír perpetuamente nel o descendemento da cruz todos os venres santos. A obra primeira foi comezada a principios do século XVIII e concluída en 1721. Outro párroco de Santa Mariña de Covelo, Antonio González Candosa, impulsou a construción dunha nova fábrica en 1747, a actual, que sería rematada na súa integridade coa excepción da torre, que non se concluíu ata 1750. En 1868, o bispo Ramón García y Antón "*concede que se pueda dar culto público y cuarenta días de indulgencia a las personas que veneren la reliquia de la Santa Cruz donada a este santuario por la Señora Marquesa de Vaamonde*". Ao parecer, a reliquia desapareceu do templo nun momento e nunhas circunstancias que ignoramos.

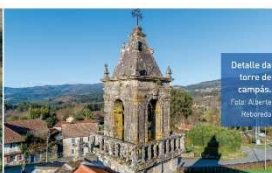
En 1885 acométese o peche do adro do santuario para ennobrece-lo e, ao mesmo tempo, evitar que entre nel o gando, xa que se trata dun espazo sagrado.

⁷ Sistema de coordenadas ETRS89.

SANTUARIO DA SANTA CRUZ SÉCULO XVIII

Vista aérea do santuario de Baldomar. Foto: Alvaro Ribeiro

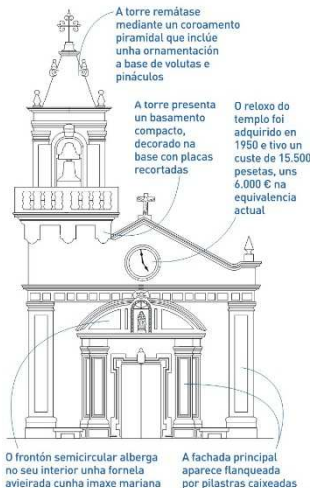
Detalle da torre de campanas. Foto: Alvaro Ribeiro

Este edificio ten a súa xénese no culto a unha das reliquias máis importantes da cristiandade, a Vera Cruz ou lignum crucis, literalmente "cruz de madeira". A orientación do santuario presenta unha infrecuente orientación SE-NO que non casa coa posición canónica dos templos.

As primeiras noticias deste santuario datan do ano 1711, cando Pablo Rosales Troncoso e Figueroa, abade de Santa Mariña, solicita ao Bispo, Anselmo Gómez de la Torre, fundar e instituír perpetuamente nel o descenso da cruz todos os venres santos. A obra primeira foi comezada a principios do século XVIII e concluída en 1721. Outro párroco de Santa Mariña de Covelo, Antonio González Candosa, impulsou a construción dunha nova fábrica en 1747, a actual, que sería rematada na súa integridade coa excepción da torre, que non se concluíu ata 1750.

En 1868, o bispo Ramón García y Antón "concede que se pueda dar culto público y cuarenta días de indulgencia a las personas que veneren la reliquia de la Santa Cruz donada a este santuario por la Señora Marquesa de Vaamonde". Ao parecer, a reliquia desapareceu do templo nun momento e nunhas circunstancias que ignoramos.

En 1885 acométese o peche do adro do santuario para ennobrecelo e, ao mesmo tempo, evitar que entre nel o gando, xa que se trata dun espazo sagrado.

O nártice

Entre a porta de acceso e a nave sitúase o nártice ou nártex, un vestíbulo ou adro que xurdiu nas igrexas paleocristiás e bizantinas para acoller aos catecúmenos, isto é, a aqueles que se preparaban para recibir o bautismo.

No estandarte que sae do corno anunciador que porta na súa man esquerda o anxo que coroa o conxunto (na dereita leva unha cruz en forma de cruzal aparece a lenda SURGITE MORTUI (érguete morto), que anuncia a resurrección de Cristo.

En primeiro plano o peche de madeira do nártice. Ao fondo, o baldaquino. Foto: Alvaro Ribeiro

O baldaquino

Sitúase no altar maior, e foi realizado no ano 1711 en estilo barroco, como evidencia a utilización de columnas salomónicas. O seu autor foi Domingo Rodríguez de Pazos, o Mestre de Fernelos, natural do concello de Salvaterra de Miño.

Esta construción de madeira en forma de dosel monumental consta dunha base de apoio na que se superpoñen dous pisos, rematando o último nunha cúpula coa imaxe da Santísima Trindade. Nas catro caras de cada piso hai unha serie de esculturas que xiran arredor do tema da Paixón de Cristo: os azotes que Cristo padeceu atado á columna, o descenso da cruz, o sepulcro e a resurrección.

Esta tipoloxía de retablos exentos multiplican os ángulos de contemplación. Ademais levan ao límite o efecto escenográfico que o barroco persigue.

Detalle do baldaquino. Foto: Alvaro Ribeiro

Romaría da Santa Cruz de Baldomar na década de 1930

Deseño do atril a instalar

3.2.2. Igrexa de Sta Mariña de Covelo

- **Denominación:** Igrexa de Sta Mariña de Covelo
- **Localización:** UTM⁸ 551650; 4675211
- **Localización administrativa:** Lugar da Igrexa; parroquia de Santa Mariña de Covelo (Covelo)
- **Titularidade do solo no que se vai instalar o atril:** Concello de Covelo.
- **Adscripción cultural:** Idade Moderna.
- **Clasificación do solo:** Solo de Núcleo Rural

⁸ Sistema de coordenadas ETRS89.

- **Descrición:** A igrexa parroquial de Santa Mariña de Covelo, datada arredor do século XVIII, é un destacado exemplo da arquitectura relixiosa barroca no ámbito rural. Situada no lugar do Barreiro e rodeada dun amplo adro, presenta planta en cruz latina con cabeceira cadrada, lixeiramente máis elevada ca nave principal, e unha pequena sancristía apegada á ábsida.

Foi construída integramente en cantería e destaca pola súa fachada equilibrada. O conxunto combina sobriedade estrutural e certos elementos decorativos propios do barroco tardío.

O espazo interior organízase nunha nave principal, con muros de cachotería e cuberta a dúas augas reforzada por arcos diafragma. Dous arcos torais preceden ás capelas laterais que configuran a nave transversal. Un arco triunfal de medio punto dá acceso ao presbiterio, que se pecha cunha cuberta abovedada.

A igrexa constitúe unha mostra representativa da arquitectura parroquial do Antigo Réxime, onde funcionalidade, tradición construtiva e identidade comunitaria se integran harmoniosamente.

IGREXA DE SANTA MARIÑA DE COVELO SÉCULO XVIII

A igrexa parroquial de Santa Mariña de Covelo, datada arredor do século XVIII, é un destacado exemplo da arquitectura relixiosa barroca no ámbito rural. Situada no lugar do Barreiro e rodeada dun amplo adro, presenta planta en cruz latina con cabeceira cadrada, lixeiramente máis elevada ca nave principal, e unha pequena sancristía apegada á ábsida.

Foi construída integramente en cantería e destaca pola súa fachada equilibrada. O conxunto combina sobriedade estrutural e certos elementos decorativos propios do barroco tardío.

O espazo interior organízase nunha nave principal, con muros de cachotería e cuberta a dúas augas reforzada por arcos diafragma. Dous arcos torais preceden ás capelas laterais que configuran a nave transversal. Un arco triunfal de medio punto dá acceso ao presbiterio, que se pecha cunha cuberta abovedada.

A igrexa constitúe unha mostra representativa da arquitectura parroquial do Antigo Réxime, onde funcionalidade, tradición construtiva e identidade comunitaria se integran harmoniosamente.

Casa Reitoral

A casa do cura é unha ampla construción de dúas alturas e planta en forma de L, levantada con muros de cachotería. O piso inferior aparece practicamente cego, como corresponde ás cortes e á adega, mentres que as portas e xanelas concentranse no andar residencial. Destaca o amplo miradoiro —hoxe acristalado— orientado ao Suroeste, destinado a queantar a vivenda e a ofrecer soloz e benestar aos seus habitantes.

Detalle do descecho

A Virxe co seu manto apoiada por Xosé de Almata e Nicodemo

As almiñas do varal

Cruceiro do Torreiro

As ánimas aparecen entre lapas sobre dunha peaña. Presentanse divididas en dous grupos e representadas a escala e volume diferente. As dez que conforman o rostro superior —o limbo dos xustos ou seo de Abrahán— semellan subidas a unha embarcación. Sobre todos eles aparece a figura dun Xesús vestido cunha túnica.

O cruceiro foi erixido polos confrades e bendicido polo bispo de Tui Francisco Casanubios y Melgar en 1829. Este de Santa Mariña, o do Hío (O Morrazo) e o de Eiroa (Noia) son os únicos cruceiros de ánimas de Galicia que representan o desencravo de Cristo con figuras humanas que intentan liberar o seu corpo da cruz.

Deseño do atril a instalar

3.2.3. Capela de San Bieito de Pazos

- **Denominación:** Capela de San Bieito de Pazos
- **Localización:** UTM⁹ 551960; 4676488
- **Localización administrativa:** Lugar de Pazos; parroquia de Santa Mariña de Covelo (Covelo)
- **Titularidade do solo no que se vai instalar o atril:** Concello de Covelo.
- **Adscrición cultural:** Idade Moderna.
- **Clasificación do solo:** Solo de Núcleo Rural
- **Descrición:** Ermida dunha soa nave rectangular e coa ábsida de planta cadrada máis elevada que a nave.

A súa estrutura é moi sinxela, destacando o pequeno cabido de entrada descuberto, con banco corrido perimetral.

A fachada principal non ten adorno algún, máis que as capias sobre o muro e a pequena espadana central, dun só oco e con cruz latina no remate. A nave —protexida cunha cuberta a dúas augas— ten unha entrada lateral lado sur e conta cun pequeno contraforte a cada lado. Na unión coa capela maior loce dous contrafortes meirandes.

Na capela maior hai fiestras ao norte e ao sur. O seu tellado é a catro augas e con pináculos de forma piramidal rematados en bóla nos esquinais. Conserva a cúpula da capela maior en pedra, cunha sinxela cruzaría, cos nervios apoiados en ménsulas esquinais e clave central con roseta.

No interior, sobre peañas de madeira, vemos as imaxes barrocas de Santo Amaro e San Bieito.

⁹ Sistema de coordenadas ETRS89.

CAPELA DE SAN BIEITO DE PAZOS

Ermida dunha soa nave rectangular e coa ábsida de planta cadrada máis elevada que a nave.

A súa estrutura é moi sinxela, destacando o pequeno cabido de entrada descuberto, con bancocorrido perimetral.

A fachada principal non ten adorno algún, máis que as capias sobre o muro e a pequena espadana central, dun só oco e con cruz latina no remate. A nave —protexida cunha cuberta é a dúas augas— ten unha entrada lateral lado sur e conta cun pequeno contraforte a cada lado. Na unión coa capela maior loce dous contrafortes meirandes.

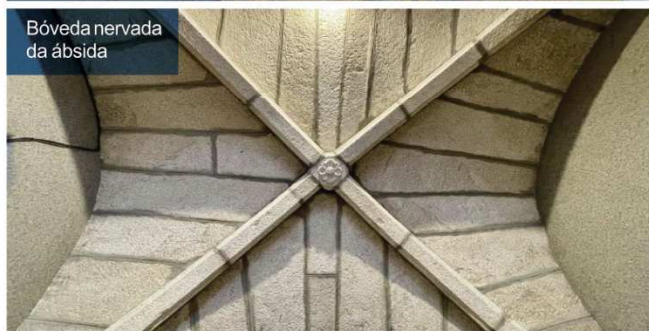
Na capela maior hai fiestras ao norte e ao sur. O seu tellado é a catro augas e con pináculos de forma piramidal rematados en bóla nos esquinais.

No interior, os paramentos aparecen revestidos. Conserva a cúpula da capela maior en pedra, cunha sinxela cruzaría, cos nervios apoiados en ménsulas esquinais e clave central con roseta.

No interior, sobre peañas de madeira, vemos as imaxes barrocas de Santo Amaro e San Bieito.

Vista aérea do lugar de Pazos coa capela

Bóveda nervada da ábsida

3.3.- PLANEAMENTO DA INTERVENCIÓN

A continuación desenvolvemos unha **memoria técnica de instalación** adaptada aos dous modelos de atril interpretativos a instalar:

3.3.1. Obxecto da actuación

A presente memoria ten por obxecto definir os parámetros técnicos necesarios para a **instalación de tres (3) atrís interpretativos**, destinados á divulgación de contidos patrimoniais ou culturais, garantindo a súa estabilidade, durabilidade e accesibilidade.

3.3.2. Descrición do modelo de atril

Os dous modelos a instalar corresponden a uns atrís de deseño contemporáneo, con:

- **Plano inclinado de lectura**, orientado ao usuario.
- **Estrutura monolítica metálica**, formada por:
 - o Base rectangular de apoio.
 - o Elemento vertical inclinado.
 - o Plano superior para soporte gráfico.
- **Dous deles dotaranse de reforzos laterais triangulares na súa base** que melloran a estabilidade estrutural.

3.3.3. Materiais

- Estrutura en **aceiro corten**.
- Acabado:
 - o Oxidación controlada (no caso de corten).
- Panel informativo:
 - o Aluminio composite, aceiro inoxidable ou material fenólico.
 - o Impresión dixital protexida con laminado anti-UV e antivandálico.

3.3.4. Dimensións e ergonomía

Aínda que non se especifican medidas exactas, si establecemos parámetros recomendados:

- **Altura total:** 100 – 120 cm
- **Altura do plano de lectura:** 85 – 100 cm
- **Inclinación do panel:** 30° – 45°
- **Superficie útil de lectura:** aprox. 40 x 60 cm

Estes valores garanten:

- Lectura cómoda de pé
- Accesibilidade para persoas con mobilidade reducida

3.3.5. Tipo de ancoraxe

- Fixación mediante **placa base metálica** con perforacións.
- Ancoraxe ao soporte mediante:
 - o Parafusos de aceiro inoxidable
 - o Ou variñas roscadas con resina epoxi.

3.3.6. Cimentación

Dependendo do terreo:

a) Sobre formigón existente

- Perforación e colocación de tacos químicos
- Fixación directa da base

b) Sobre terreo natural

- Execución de **zapata de formigón**:
 - o Dimensións orientativas: 40 x 40 x 40 cm
 - o Formigón HM-20 ou equivalente
- Inserción de pernos de ancoraxe

3.3.7. Implantación no terreo

Localización

- Zonas accesibles e visibles
- Próximas ao elemento interpretado, pero sen interferir na súa contemplación

Orientación

- Evitar deslumbramentos (orientación norte ou noreste preferente)

- Garantir boa lectura en condicións de luz natural

Separación

- Espazo libre frontal para usuarios

3.3.8. Accesibilidade

- Altura e inclinación adaptadas a normativa de accesibilidade
- Posibilidade de aproximación frontal para cadeiras de rodas
- Pavimento estable e antiescorregadizo no contorno inmediato

3.3.9. Durabilidade e resistencia

- Materiais resistentes á:
 - o Intemperie
 - o Radiación UV
 - o Humidade
- Protección fronte a:
 - o Corrosión
 - o Actos vandálicos

3.3.10. Mantemento

- Limpeza periódica con auga e produtos neutros
- Revisión anual de:
 - o Ancoraxes
 - o Estado do panel gráfico
- Substitución do soporte gráfico en caso de deterioro

3.3.11. Número de unidades

- Instalación de **3 atrís (2 deles idénticos e 1 terceiro —o da capela— de diferente tipoloxía)**, distribuídos segundo criterios interpretativos e de mínimo impacto visual.

3.3.12. Conclusión

A instalación dos atrís interpretativos realizarase garantindo:

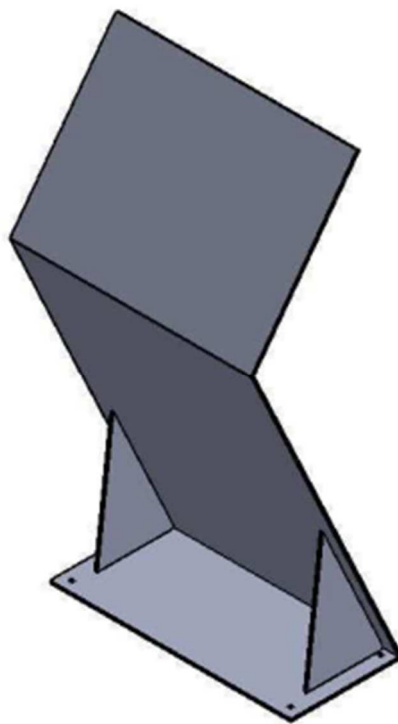
- Estabilidade estrutural
- Integración no contorno
- Accesibilidade universal

- Durabilidade a longo prazo

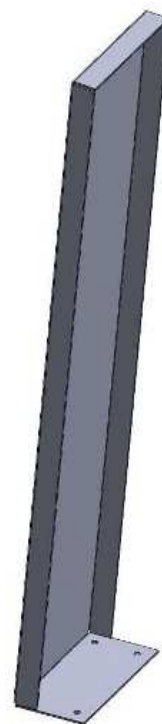
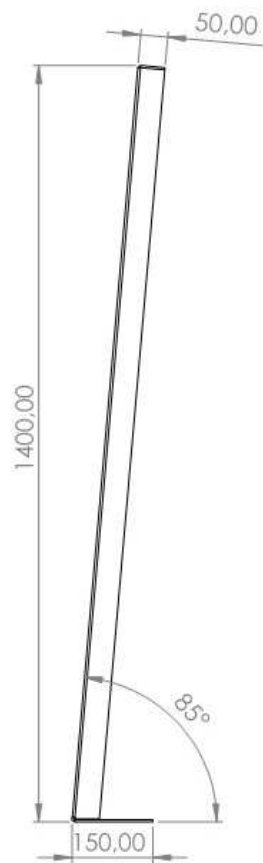
Conforme aos parámetros definidos, asegúrase unha correcta funcionalidade como elemento de interpretación e divulgación do patrimonio cultural.

Xestión de residuos

Identificación, estimación da cantidade, medios de prevención e operación de reutilización, valorización e eliminación de residuos segundo normativa vixente a xestores de residuos autorizados (Lei 7/2022 do 8 de abril e RD 105/2008 do 1 de febreiro). Non será necesario o traslado de residuos ao que alude o RD 553/2020.

Deseño do atril a instalar no santuario e na igrexa de Sta Mariña

9

Deseño do atril a instalar na capela de Pazos

3.4.- ORZAMENTO

CONCEPTO:	IMPORTE Unitario	TOTAL
Redacción de contidos, elaboración de debuxos orixinais e deseño gráfico de 3 atrás interpretativos	902,66	2.707,98 €
Subministro e instalación de 3 atrás en aceiro corten de 5 mm + divond vinilado e protexido con tratamento antivandálico	983,14 €	2.949,42 €
EXECUCIÓN MATERIAL		5.675,40 €
IVE 21%		1.188,05 €
TOTAL PRESUPOSTO CONTRATA		6.845,45 €

3.5.- PLANOS

Parroquia de Santa Mariña de Covelo

Lugar de Pazos

Lenda

- Atril a instalar
- Capela de San Bieito de Pazos

Atril a instalar

Capela de San Bieito de Pazos

60 m

Parroquia de Santa Mariña de Covelo

Lugar da Igrexa

Lenda

- Atril a instalar
- Iglesia de Santa Mariña de Covelo

Iglesia de Santa Mariña de Covelo

Atril a instalar

80 m

Parroquia de Santa Mariña de Covelo

Lugar da Baldomar

Lenda

- Atril a instalar
- Santuario da Santa Cruz de Valdomar

Atril a instalar

 Santuario da Santa Cruz de Valdomar

80 m

[ACCIÓN Nº 3: MELLORA DA SEGURIDADE DUN ESPAZO LIBRE
SITUADO AO OESTE DA IGREXA DE SAN SALVADOR DE PRADO]

PROMOTOR

CONCELLO DE COVELO
Praza do Mestre Cerviño, 36872
Covelo (PO)

3. Ficha técnica

- **Proxecto:** Acción nº 3_ Mellora da seguridade dun espazo libre situado ao oeste da igrexa de San Salvador de Prado

- **Localización:** San Salvador de Prado (Coord. UTM 557169; 4682473); Espazo libre propiedade do Concello de Covelo

- **Tipo de actuación:** mellora da seguridade dun espazo libre mediante a instalación dunha varanda metálica que evite caídas

- **Prazo de execución:** 25 días

- **Coordinación e redacción do proxecto:** Eduardo Breogán Nieto (historiador da arte, arqueólogo e máster en xestión integral do patrimonio cultural pola USC¹⁰).

- **Promotor:** Concello de Covelo. Praza do Mestre Cerviño, 36872
Covelo (PO)

¹⁰ Universidade de Santiago de Compostela

Índice

- 4.1 Obxecto da actuación
- 4.2. Estado actual
- 4.3. Descrición da solución proposta
- 4.4. Medicións
- 4.5. Orzamento estimado
- 4.6. Criterios técnicos e patrimoniais
- 4.7. Varanda metálica a instalar
- 4.8. Cruceiro de San Salvador de Prado
- 4.9. Conclusións
- 4.10. Fotografías
- 4.11. Planos

A petición do sr. Alcalde de Covelo, D. Pablo Castillo, a continuación redáctase un proxecto técnico valorado, apta para tramitación administrativa, referida á necesidade de **completar o capiado e instalar unha varanda metálica sobre o muro de contención situado no sector oeste do adro da Igrexa de San Salvador de Prado**, no concello de Covelo (PO) a fin de **mellorar a seguridade do espazo libre de titularidade municipal situado ao Oeste deste templo**.

4.1. OBXECTO DA ACTUACIÓN

O presente proxecto ten por obxecto definir e valorar economicamente a execución dunha fiada de coroación ou capiado en cantaría de granito sobre o muro de contención existente no sector oeste do adro parroquial do templo de San Salvador de Prado, cunha lonxitude aproximada de 12 metros lineais.

4.1.1 Localización:

- Muro Oeste do adro da igrexa de San Salvador de Prado
- O muro delimita polo sector Leste un **espazo libre duns 100 m2 que é propiedade do Concello de Covelo**. Polo sector Oeste, o muro salva unha altura duns 4 m do adro da igrexa parroquial.
- Coordenadas: o capiado instalarase entre as coordenadas UTM11 557169; 4682473 e 557168; 4682460

4.1.2 A actuación ten como finalidade:

- Protexer estruturalmente a cabeza do muro.
- Consolidar o remate superior da fábrica.
- Permitir a instalación dunha varanda metálica de seguridade.
- Reducir as filtracións de auga no muro de contención.
- Limpar, utilizando cepillos de fíos naturais, o cruceiro localizado nas coordenadas UTM 557165; 4682474.

¹¹ Fuso 29

4.2. ESTADO ACTUAL

O muro, executado en cachotería tradicional, presenta:

- Remate superior irregular e incompleto.
- Ausencia de capiado ou fiada continua de coroación.
- Presenza de terra e vexetación e retención de humidade.
- Altura aproximada de 4 m respecto ao interior do adro.

A inexistencia dun capiado continuo favorece a infiltración de augas pluviais e compromete a estabilidade do muro de contención a medio prazo. Ao tempo impide a instalación dunha varanda metálica que **mellore as condicións de seguridade das persoas que fan uso do espazo libre de titularidade municipal de 100 m2 situado no sector Oeste da igrexa parroquial**, evitando accidentes que poderían derivar na caída accidental dalgunha delas no adro do templo.

4.3. DESCRICIÓN DA SOLUCIÓN PROPOSTA

Para evitar este problema proponse:

4.3.1 Traballos previos

- Retirada manual de vexetación.
- Limpeza superficial da cabeza do muro.
- Regularización puntual da superficie de apoio ao longo duns 12 m.

4.3.2 Execución de fiada de coroación

- Subministración e colocación de pezas de cantaría de granito semellantes ás tres coas que conta na actualidade, de aproximadamente:
 - o 40–45 cm de anchura
 - o 20 cm de espesor mínimo
- Colocación con morteiro de cal compatible.
- Xuntas seladas e acabado tradicional.
- Execución de lixeira pendente cara ao exterior para favorecer evacuación de augas pluviais.

Lonxitude total: 12,00 m lineais

4.3.3 Preparación para futura varanda

- Deixaranse previstas zonas aptas para posterior ancoraxe mecánica dunha varanda metálica, uns traballos que se levarán a cabo despois dos de cantaría.

4.4. MEDICIÓNS

Partida	Unidade	Cantidade
Limpeza e preparación de apoio	ml	12,00
Subministración e colocación de copias de coroa en cantaría de granito do mesmo tamaño que existente	ml	12,00

4.5. ORZAMENTO

CONCEPTO:	IMPORTE Unitario	TOTAL
Redacción de proxecto e memoria final	1	1.920,00 €
Traballos de cantaría	1	3.927,00 €
Subministro e instalación de varanda metálica coas características do apdo 4.7	1	4.985,00 €
EXECUCIÓN MATERIAL		10.832,00 €
IVE 21%		2.274,72 €
TOTAL PRESUPOSTO CONTRATA		13.106,72 €

4.6. CRITERIOS TÉCNICOS E PATRIMONIAIS

Os criterios técnicos e patrimoniais a utilizar na coroación do muro de contención serán os que a continuación se relacionan:

- Emprego de granito compatible que harmonice co existente.
- Intervención reversible.
- Respecto á fábrica tradicional.
- Non alteración substancial da imaxe histórica do adro.
- Mellora da durabilidade estrutural.
- Mellora substantiva das condicións de seguridade por parte da veciñanza da parroquia, sobre todo con motivo da utilización segura do espazo libre ao que nos referimos máis arriba. Esta área é socialmente relevante durante a elaboración da alfombra floral do Corpus Christi.

4.7. VARANDA METÁLICA A INSTALAR

A continuación incluimos unha descrición técnica da tipoloxía da varanda metálica a instalar sobre o muro de contención que nos ocupa despois da instalación do capiado.

4.7.1 Descrición técnica da varanda metálica

A varanda metálica a instalar corresponde a un elemento lineal de protección executado en ferro negro chorreado e pintado, adaptado ao bordo dun desnivel acusado xunto á igrexa de San Salvador de Prado, levantada en fábrica de perpiaño.

Tipoloxía da varanda metálica a instalar sobre o muro Oeste da igrexa de San Salvador de Prado, idéntica á xa instalada sobre o muro Leste de San Martiño de Barcia de Mera

4.7.2 Configuración formal e estrutural

A solución construtiva está composta por:

- Postes verticais principais realizados en perfil tubular cadrado de ferro macizo, distribuídos a intervalos regulares e soldados ao bastidor horizontal. Estes elementos actúan como soportes estruturais do conxunto.
- Pasamáns superior continuo, executado en perfil tubular rectangular ou cadrado de pequena sección, que percorre lonxitudinalmente toda a varanda, garantindo continuidade estrutural e funcional.
- Dobre traveseiro horizontal: ademais do pasamáns superior, dispón dun segundo perfil horizontal intermedio que rixidiza o conxunto e serve de arriostramento dos barrotes.
- Barrotes verticais interiores, de sección tubular reducida (entre 15–20 mm), colocados equidistantes e soldados tanto ao perfil inferior como ao

traveseiro intermedio. A súa separación é constante e responde a criterios de seguridade fronte á caída.

Na parte inferior fixarase un perfil horizontal de arranque, paralelo ao terreo, que funciona como elemento de amarre e estabilización da trama vertical.

Esta solución cumpre co Código Técnico de la Edificación (CTE) aprobado polo Real Decreto 314/2006 e posteriormente actualizado.

4.7.3 Sistema de apoio

A varanda estará ancorada ao soporte pétreo mediante fixación mecánica a través de placas base non totalmente visibles debido á vexetación e á terra acumulada na zona de contacto.

4.7.4 Acabado e integración

O acabado superficial é en cor gris escura, aplicado sobre tratamento protector anticorrosivo, axeitado para exposición continuada á intemperie. A linguaxe formal da varanda a instalar é austera, sen ornamentación, cun deseño contemporáneo discreto que non compite visualmente coa arquitectura tradicional en pedra do contorno.

4.7.5 Función

Cumpre unha clara función de protección fronte a un desnivel significativo, impedindo o risco de caída cara ao nivel inferior. A súa altura estimada sitúase arredor de 1,40–1,50 m, proporcionando un nivel elevado de seguridade en espazo público ou de tránsito.

4.7.6 Función estrutural e de seguridade

Elemento destinado á protección fronte ao risco de caída en desniveis superiores a 1 m, actuando como barreira física. A altura de 0,90 m encaixa as esixencias mínimas habituais do CTE para zonas de risco de caída, incrementando o nivel de seguridade nun ámbito público.

4.7.7 Adecuación ao contorno

O seu deseño sobrio, sen elementos ornamentais, e a tonalidade gris neutra permiten unha correcta integración visual nun ámbito tradicional en pedra, evitando interferencias estilísticas co conxunto arquitectónico de San Salvador de Prado. Esta mesta tipoloxía de varanda xa foi instalada noutros puntos do concello de Covelo, por exemplo sobre o muro de contención da igrexa de San Martiño de Barcia de Mera¹² ou no peche Oeste da praciña humanizada no ano 2025 no núcleo da Ermida¹³ (Santiago de Covelo).

4.8. CRUCEIRO DE SAN SALVADOR DE PRADO

4.8.1 Descrición

Situado nas coordenadas UTM 557165; 4682475, segundo De la Cigña e Sampedro Fernández¹⁴ (2010:96-97) “trátase dunha composición recente, pero as pezas que a constitúen non estaban así instaladas orixinariamente. A base deste cruceiro a modo de lumieira dunha porta ou parte dun antigo panteón, está apoiada en dous dados graníticos, sobre o que asenta un frontal de dous corpos da mesma procedencia. Na parte traseira, para dar consistencia ó conxunto, un cubo pétreo, cun burato na parte superior, onde, anteriormente, encaixaba unha posible cruz. Encol deste elemento sitúase o varal, composto de dúas seccións, nunha primeira de base cuadrangular, cun cadrado interior en relevo en cada cara, a continuación dous santiños: na cara anterior, a imaxe ruda da Virxe María e no reverso a figura de Xesús crucificado. Esta rudeza fainos pensar en que sexa moi antigo ou ben que o escultor non tiña unha técnica elaborada. Observando con máis detalle este elemento decatámonos que pertencía ó corpo principal dun antigo cruceiro, porque dos laterais nótase que saían os brazos da cruz, ademais ó Cristo fáltanlle os brazos. Encol desta estrutura colocaron unha pequena cruz pétrea de novo feitío, dunha altura de 45 cm por 30 cm de envergadura”.

¹² Coord. 549294; 4678782

¹³ Coord. 553070; 4676571

¹⁴ Cruces, cruceiros e petos do concello de Covelo (II). Ed. Asociación para a cultura e a ecoloxía (AGCE). Vigo. 2010

Vista frontal do cruceiro de San Salvador de Prado, que será limpo con auga e cepillos de fíos naturais (non metálicos)

4.8.2. Criterios de intervención

A limpeza do cruceiro realizarase mediante procedementos manuais non agresivos, co obxectivo de retirar depósitos biolóxicos e sucidade acumulada sen alterar a pátina histórica da pedra nin provocar danos na superficie granítica.

En primeiro lugar levarase a cabo unha inspección visual previa de todos os elementos do monumento —basamento, pedestal, fuste, capitel e cruz— co fin de identificar zonas con maior presenza de liques, musgos ou depósitos terrosos.

Especial atención prestarase ás zonas máis expostas á humidade, como as xuntas entre pezas e as superficies horizontais do pedestal.

A continuación procederase á limpeza manual en seco, utilizando cepillos de fibras naturais de dureza media e suave. O cepillado realizarase sempre de forma controlada e en dirección descendente, evitando presión excesiva para non eliminar a pátina superficial da pedra. Este traballo permitirá desprender a capa superficial de sucidade, restos vexetais e parte dos liques adheridos.

Nas zonas onde os organismos biolóxicos estean máis desenvolvidos, o cepillado repetirase de forma gradual ata conseguir a súa eliminación parcial, evitando en todo momento o emprego de ferramentas metálicas ou abrasivas.

Finalmente retirarase o material desprendido mediante cepillado manual e aclarado suave con auga pulverizada, permitindo así limpar os restos soltos sen afectar á superficie pétrea nin á súa textura orixinal. Este procedemento garante unha intervención respectuosa coa conservación do cruceiro e coa súa pátina histórica.

4.9. CONCLUSIONES

A execución do capiado ou fiada de coroación constitúe unha actuación de consolidación necesaria para garantir:

- A protección estrutural do muro de contención que sostén un espazo libre de titularidade municipal.
- A durabilidade da fábrica do muro.
- A seguridade futura do espazo público mediante instalación de varanda metálica que evite a caída accidental de persoas.

A maiores, a limpeza do Cruceiro da Igrexa de San Salvador de Prado, tamén de titularidade municipal, é unha acción sinxela que será acometida de forma manual con técnicas respectuosas coa pátina da pedra.

Trátase dunha intervención puntual, proporcionada e respectuosa co carácter patrimonial do conxunto arquitectónico e etnográfico que mellorará as condicións de conservación do cruceiro e da seguridade das persoas usuarias do espazo libre situado ao Oeste da igrexa parroquial.

4.10. FOTOGRAFÍAS

Estado
actual da
coroación
do muro
Oeste da
igreja de
San
Salvador
de Prado

Detalle das tres únicas pedra do capiado existente sobre o muro Oeste da igrexa. Os traballos completarán a coroación con perpiaños de tamaño e forma semellantes

Detalle do
capiado
existente
sobre os
únicos
nichos
funerarios
de granito
embutidos
no muro
de

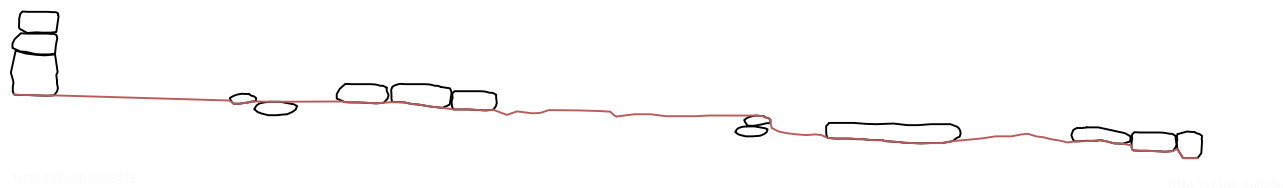
contención

4.11. PLANOS

Capiado do muro de contención Oeste da
igreja de San Salvador de Prado. Covelo
Estado actual

Concello de Covelo

UTM 55T10B, 4662473

UTM 55T10B, 4663460

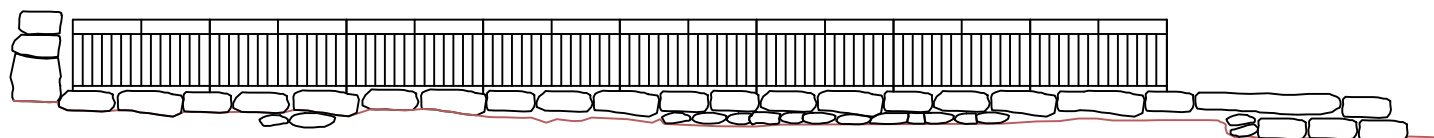

Capiado do muro de contención Oeste da igrexa de San Salvador de Prado. Covelo

Estado reformado

Concello de Covelo

UTM 55T15N 4802473

UTM 55T15N 4802480

Concello de Covelo

Muro de contención Oeste da
igreja de San Salvador de Prado.
Concello de Covelo

Estado actual

DATUM: WGS84 FUSO: 29 ESCALA 1 : 500 DATA DE IMPRESIÓN 20/02/2026

Concello de Covelo

Muro de contención Oeste da
igreja de San Salvador de Prado
Concello de Covelo

Estado reformado

5. CADRO RESUMO ORZAMENTO TOTAL

CONCEPTO	Execución material	IVE 21%	TOTAL
Rehabilitación do peto de ánimas das Medelas, na parroquia de Paraños	7.439,00 €	1.562,19 €	9.001,19 €
Sinalización interpretativa na parroquia de Santa Mariña de Covelo	5.675,40 €	1.188,05 €	6.845,45 €
Capiado de muro e subministro e instalación de varanda metálica na parroquia de San Salvador de Prado	10.832,00 €	2.274,72 €	13.106,72 €
TOTAL DO PROXECTO	23.946,40 €	5.024,96 €	28.953,36 €

6. INNECESARIEDADE DE AUTORIZACIÓNS SECTORIAIS

Os traballos a realizar nas tres accións que forman parte deste proxecto non requiren de autorizacións sectoriais por ser da competencia exclusiva da administración local, isto é, do Concello de Covelo.

6.1. Peto de Ánimas da Casa das Brasileiras

O Peto de Ánimas da Casa das Brasileiras, no lugar das Medelas (Paraños) non figura no Plan Básico Autonómico da Xunta de Galicia¹⁵, polo que a súa rehabilitación non require de informe sectorial da D. X de Patrimonio Cultural da Xunta de Galicia.

6.2. Atrís interpretativos

Os 3 atrís interpretativos que se pretenden instalar na parroquia de Santa Mariña de Covelo van ser colocados en vías de titularidade municipal, tal e como se pode comprobar na memoria e nos planos da acción nº 2, polo que só require da autorización do Concello de Covelo, promotor da súa instalación. Ademais os traballos a desenvolver non afectan directamente ao corpo material de ningún ben cultural.

6.3. Varanda metálica

Por último **a varanda metálica que se pretende instalar nun espazo libre situado ao Oeste da Igrexa de San Salvador de Prado é de titularidade municipal, ao igual que a estrada que lle serve de acceso, polo que non require da autorización de ningunha administración diferente do Concello de Covelo.** Ademais, a tipoloxía desta varanda é idéntica (formato, material e cor) a outras instaladas en Covelo con anterioridade, nomeadamente na cabeceira da igrexa de San Martiño de Barcia de Mera. Ademais os traballos a desenvolver non

¹⁵ Visor do Plan Básico Autonómico de Galicia actualizado por Resolución da Dirección Xeral de Urbanismo do 15/12/2025 (DOG 18/12/2025), coa corrección de erros do 13/01/2026 (DOG 27/01/2026).

afectan ao templo que se citou, senón á seguridade da parcela municipal inmediata.

Firmado por NIETO MUÑIZ EDUARDO
BREGAN - ***4518** el día
31/03/2026 con un certificado
emitido por AC FNMT Usuarios